

Hatırât

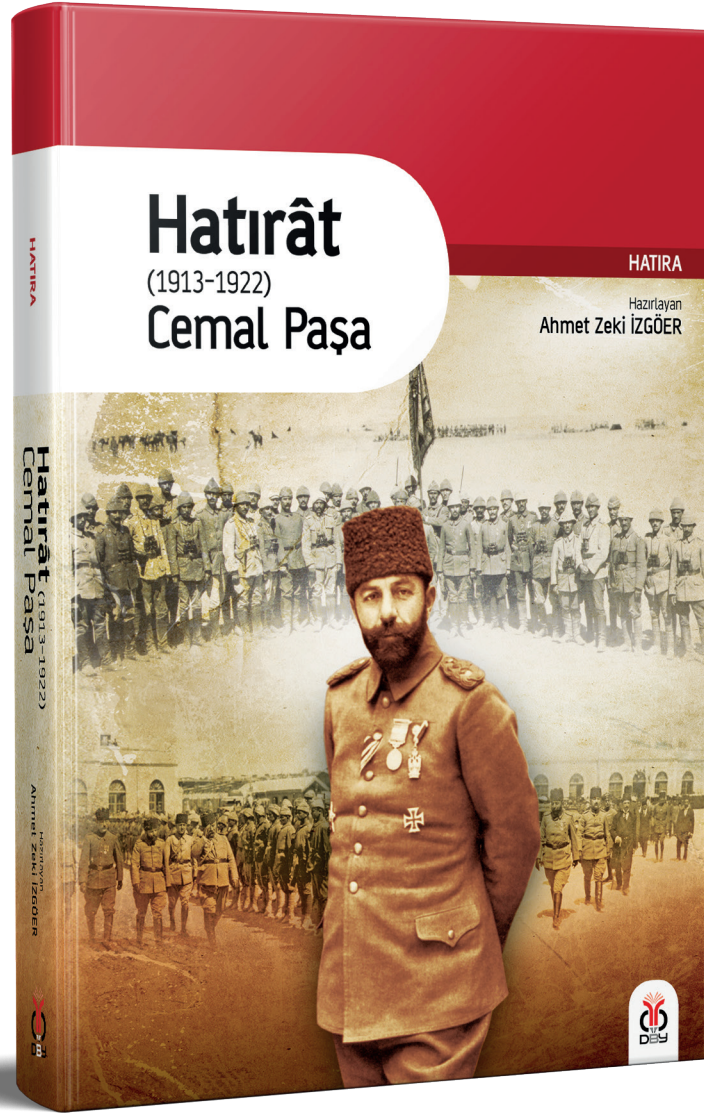
(1913-1922)

Cemal Paşa

HATIRA

Hazırlayan
Ahmet Zeki İZGÖER





Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.



“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

Hatırât (1913-1922) Cemal Paşa

© 2021, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 11
Hatıra: 9

ISBN 978-605-4635-00-9
Sertifika No: 18188

3. Baskı: İstanbul, 2021

Hazırlayan:
Ahmet Zeki İzgöer

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Editör:
Recep Çelik

Kapak Tasarımı:
Sercan Arslan

Kapak/Mizanpaj:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Optimum Basım San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 41707)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Cemal Paşa

Hatırât (1913-1922)

Hazırlayan: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Zeki İzgöer Editör: Dr. Öğr. Üyesi Recep Çelik

İstanbul : DBY Yayınları, 2021.

496 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 11) ___ Dizin var

ISBN 978-605-4635-00-9

1- Anı/Hatıra 2- Tarih 3- Yakın Tarih



DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Kısaltmalar.....	8
Önsöz	9
Giriş.....	13
Cemal Paşa	13
İstanbul Muhafızlığı'na tayin.....	14
Mahmud Şevket Paşa Suikastı.....	17
Edirne'nin geri alınışı.....	18
Batı Trakya Geçici İslâm Hükümeti.....	18
Arap Meselesi	20
Osmanlı Ordusu'nun reorganizasyonu.....	22
İzmir Rumları ile Makedonya Türklerinin mübadelesi.....	23
Nâfia Nezâreti'ne geliş (1914)	24
Bahriye Nezâreti.....	25
Fransa'ya gidiş.....	26
Almanlarla yapılan ittifak	27
I. Dünya Savaşı'na doğru.....	28
Dördüncü Ordu Kumandanlığı	29
Gazze Savunması.....	33
Bağdat'ın geri alınması teşebbüsü.....	33
Arap ihtilâli.....	35
Rusların emelleri	38
Ermeni Meselesi.....	40
İstanbul'a son dönüş	45
Cemal Paşa'nın ölümü.....	46

**Cemal Paşa
Hatırat**

• İstanbul Muhafızlığı (23 Ocak 1913 - Kasım 1917).....	53
Nâzım Paşa'nın cenaze töreni.....	54
Muhafızlar için genel af.....	55
Rıza Nur Bey'in Mektupları.....	59
İstanbul Muhafızlığı sırasındaki bazı uygulamaları.....	60
Hükümet darbesi.....	62
• Mahmud Şevket Paşa Olayı	69
Damat Salih Paşa.....	69
Gümülcineli İsmail Bey.....	73
Kâmil Paşa.....	75
Mahmud Şevket Paşa'nın şehit edilmesi.....	80
Bazı güvenlik tedbirleri.....	82
Cenaze töreni.....	83
• Said Halim Paşa Kabinesi	87
Edirne'nin geri alınışı.....	90
İngiliz siyaseti.....	93
Batı Trakya Geçici Hükümeti.....	94
İstanbul Konferansı.....	96
Saldırı ve savunma amaçlı Osmanlı-Bulgar İttifakı.....	97
Suriyeliler ve bütün Araplarla anlaşma.....	101
Alman Askerî Islâh Heyeti.....	110
• Nâfia Nezâreti (Kasım 1913 - Şubat 1914).....	117
İzmir Vilâyeti Rumlarının Makedonya Türkleri ile Mübâdelesi.....	117
İngiliz ve Fransızlarla yapılan ekonomik görüşmeler.....	120
Antalya Demiryolu.....	122
• Bahriye Nezâreti	129
Bahriye Nezâreti'ne tayinim.....	129
Bahriye Nezâreti dairelerinin ıslâhı.....	130
Sultan Osman ve Reşadiye'nin yapımlarının hızlandırılması.....	137
Tersane fabrika ve havuzlarının ıslâhı.....	137
İzmit'te yeni bir tersane kurulması.....	138
Yeni savaş gemilerinin siparişi.....	141

• Fransa-Türkiye Yakınlaşması	145
• Alman-Türk İttifakı	157
Avrupa'da Umumî Harb'in ortaya çıkışı ve Osmanlı ordusunun seferberliği.....	165
Goeben ve Breslau'nun Çanakkale'den geçip İstanbul'a gelişleri.....	167
İngiliz, Fransız ve Rus elçileriyle özel görüşmeler.....	172
Umumî Harb'e girişimiz.....	177
• Dördüncü Ordu Kumandanlığı	185
• Birinci Kanal Seferi Hazırlıkları	195
Çöl Kumandanlığı.....	207
• Birinci Gazze Savunması	219
Kafkas Cephesi.....	225
Irak Cephesi.....	226
İstanbul ve İzmir havalisi.....	226
• Arap İhtilâli	245
• İaşe	301
• Ülkenin İmarı	313
Yollar.....	313
Demiryolları.....	318
Şehrin imarı.....	320
Kudüs.....	321
Şam.....	322
Beyrut.....	322
Halep.....	322
• Ermeni Meselesi	329
Tarihten Birkaç Sayfa.....	329
Adana Vakası.....	344
Ekler	379
Bibliyografya	465
Dizin	467

Önsöz

Hatıralar, yaşanan hayatın canlı şahitleridir. Devri aksettiren önemli ipuçları verirler. Dönemin sisli perdelerini aralarlar. Başka kaynaklarda rastlanmayan bilgi ve belgeleri hatıralarda arayıp bulabilmek mümkündür. Satırlar, paragraflar ve sayfalar arasında yapılan gezintiler, çoğu kez okuyanı hayretler içinde bırakır. Acı, üzüntü ve gözyaşlarıyla birlikte zaman zaman sevinç, tebessüm ve ümitlerle dolu duygular arasında dalıp gidilir. Bazen şaşkınlık, bazen heyecan, bazen de keyif ve öfkeyle dolu dakikalar uzayıp durur. Yazılanlar, belki de bir anlamda geçmişin otokritiğinden başka bir şey değildir. Öyle de olsa, yaşanan tarih içinde söylenip kaleme alınanlar, okuyucuyu pek çok konuda haklı çıkarmaya yetmez. Endişeli bekleyişler, meraklı ve heyecanlı arayışlar aralıksız bir şekilde kitap bitene kadar devam eder. Hatıraları, romanlardan ayıran en önemli faktör, belki de bu bekleyiş ve arayışlardaki “gerçeklik” payına yansıyan hisse olsa gerektir. Çünkü tarih, yalan ile gerçeği, iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış birbirinden ayıran tek yargıdır.

Yakın tarihimiz birçok acıklı olay, elem ve duygu yüklü anılarla doludur. Geriye dönüp şöyle bir göz atıldığında, tarih sahnesinde rol oynamış birçok önemli siyasetçi, devlet adamı, yazar ve sanatçının hatıralarını kaleme aldıkları görülür. İttihat ve Terakki'nin önde gelen üç liderinden biri olan Cemal Paşa tarafından yazılan anılar da bu türdendir. Mahmut Şevket Paşa Suikastı, Trablusgarp Savaşları, Balkan felâketi, I. Dünya Savaşı'na giriş, Kanal Harekâtı, Şerif Hüseyin İsyanı ve Ermeni olayları gibi son dönemi ilgilendiren bir dizi alt başlık, bu anıların alanı içindedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin askerî kanadı içerisinde ikinci adam rolünde yer alan Cemal Paşa, *Hatırât*'na İstanbul Muhafızlığı'na getirildiği tarihten itibaren başlamıştır. Paşa, eserinde daha önceki görev ve anılarına ait bilgilere çok az yer vermiş, belki de buna ihtiyaç hissetmemiştir. Bu yaklaşım şekli, onun yine kendi ifadesiyle, o tarihe kadar “ülkenin genel siyasetinde bir rolünün olup olmaması” ile yakından ilgilidir. Cemal Paşa, ülkenin genel siyaseti ile doğrudan doğruya meşguliyetinin Ocak 1913'teki hükümet darbesiyle başladığını söylemektedir.

Genel olarak *Hatırât*'nda Paşa'nın, kendisini temize çıkarma, aklama ve aleyhinde yapılan iddia ve iftiralara cevap verme endişesinin hâkim olduğu görülmektedir. Onun cevap verdiği söz konusu iddia ve iftiraların sahiplerinden bazıları, Amerika Büyükelçisi Morgenthau ile Rusya Büyükelçiliği Baştercümanı Mandelstam'dır. Bu iki şahsın, Ermenilerle ilgili olarak yaptıkları yanlış, taraflı ve gerçek dışı açıklama ve yazıları Cemal Paşa tarafından tek tek izah edilerek çürütülmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan Paşa'nın özellikle tenkit edildiği konuların başında Arap ihtilâlcilerine karşı aldığı sert tedbirler¹, Osmanlı Hükümeti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinde oynadığı rol² ve Ermenilerle alâkalı meseleler gelmektedir. Eserde bu konulara da açıklık getirilmektedir.

Cemal Paşa *Hatırât*'nda zaman zaman siyasî bir takım konulara değinmemiş, deşifre etmek istemediği kimselerin ismini vermemiş, sözü gereksiz yere uzatmamak için ayrıntılı anlatımlara girmemiş, konuları şuru bir şekilde eksik bırakmış ve çok önemli bulduğu olayları “vatanına

1 Muhalif bazı eserler için bkz. Lütfi Simavi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları, İstanbul Tarihsiz, s. 344; Mehmed Selahaddin Bey, *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yükselişi Hakkında Bildiklerim* (Sad: A. Varol), İnkılab Yayınları, İstanbul 1989, s. 80; Mevlanzâde Rifat, *Türkiye İnkılabının İçyüzü* (Haz: M. Hasırcı), Pınar Yayınları, İstanbul 1993, s. 174-177.

2 Osmanlı Hükümeti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasının hata ve yanlışlığı için örnek bir tenkit Başmâbeynci Lütfi Bey'in hatırâtında: “Trablusgarp ve özellikle uğursuz Balkan Savaşı'ndan sonra, daha kabuk bile bağlamamış yaralarımıza rağmen -hele ortada hiçbir ciddi zorunluluk yokken- ve kimse tarafından kışkırtılmadığımız, saldırıya uğramadığımız dünyanın en güçlü devletleri aleyhinde savaşa girişmek belki delice, fakat delice olduğu oranda da canice bir siyasetti.” şeklinde yer almaktadır (Bkz. Lütfi Simavi, *a.g.e.*, s. 342-343).

dönünce” ve “belgelere dayanarak” yayınlamak üzere ertelemiştir. Bütün bunların sebebi, Paşa'nın *Hatırât*'ını yazarken gurbette bulunuşu ve önemli gördüğü bazı belge ve dosyaların yanında olmayışındır³. Bu bakımdan kitabına koyamadığı belgeler için yer yer *Harp Mecmuaları*'na bakılmasını tavsiye etmiştir. Cemal Paşa'nın bu anlamda, yayınlamak istediği konuların başında Şerif Hüseyin'le ilgili yazışmalar gelmektedir. Paşa, Şerif Hüseyin'in izlediği ikiyüzlü politikayı şiddetle eleştirmekte ve konuyla ilgili belgelerin yayınlanması halinde, dünya kamuoyunun kendisine ve dolayısıyla da Osmanlılara hak vereceği kanaatindeydi. Fakat Paşa'nın ne bunları ne de yukarıda sayılan diğer konu ve olaylarla ilgili belgeleri yayınlamaya ömrü vefa etmiştir.

Cemal Paşa'nın *Hatırât*'ı özellikle 1913-1917 yılları arasındaki siyasî, sosyal ve askerî gelişmelere ait önemli bir kaynaktır. Eser, Türkiye'de 1959 yılında *Hatıralar, İttihat-Terakki ve Birinci Dünya Harbi* (Tamamlayan ve Tertipleyen: Behçet Cemal, Selek Yayınları, İstanbul, 384 s.) adıyla yayınlanmıştır. Yurt dışında ise *Erinnerungen eines Türkischen Staatsmannes* (München 1922) ve *Memoires of a Turkish Statesman 1913-1919* (London 1922) başlıkları altında neşredilmiştir.

Cemal Paşa ayrıca özel ilgi duyduğu arkeoloji konusunda *Alte Denkmaler aus Syrien, Palastina, und West Arabien* (Berlin 1918) adlı bir eserin yazılması için destek sağlamıştır. Eserin Cemal Paşa tarafından yazıldığı hakkında da çeşitli iddialar ileri sürülmüştür.

Birkaç açıklama

Günümüz harflerine sadeleştirilerek hazırlanan bu eserin ilk baskısı Nehir Yayınları tarafından yayınlanmıştı (İstanbul, Nisan 2006, 520 sayfa). Elinizdeki bu eser ise, yeniden gözden geçirilerek ikinci kez yayınlanıyor. Birinci baskı ile bu yayın arasında, ciddi herhangi bir fark yoktur. Gözden kaçan bazı düzeltmeler söz konusudur.

3 Cemal Paşa'nın *Hatırât*'ını yazarken bazı belge ve dosyaların yanında olmayışının getirdiği bir başka olumsuz taraf, kitabında verdiği gün, ay ve yıl gibi kronolojik tarihlerin Osmanlı Arşiv belgeleriyle tam mutabakatının olmayışındır. Bu sebeple, Paşa'nın verdiği tarihleri ihtiyatla değerlendirmek gerekmektedir.

Esere, dönemin olaylarını ağırlıklı olarak Cemal Paşa'nın anlatımıyla değerlendiren bir "Giriş" yazılmıştır. Ayrıca "Ekler" bölümüne fotoğraflar, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bazı belgelerin sadeleştirilmiş şekliyle orijinal görüntüleri ve kitaptan yararlanmayı büyük ölçüde sağlayacak ayrıntılı bir indeks ilâve edilmiştir. Böylece, eserin daha kullanışlı bir hale getirilmesine çalışılmıştır.

Cemal Paşa ile ilgili olarak arşivlerimizde birçok belgenin bulunmakta olduğu bilinmektedir. Biz bunlardan sadece bir bölümünü yansıtabildik. Belgelere dayalı kaleme alınacak bir Cemal Paşa Monografisi'nin, yakın tarihimizin daha iyi anlaşılabilmesi yönünde önemli katkılar sağlayacağı inancındayız.

Teşekkür

Cemal Paşa gibi belli bir döneme damgasını vurmuş bir şahsiyetin hatıralarını yayınlamanın zorluğu ortadadır. Öncelikle bu konudaki ısrarlı tutumu ve teşvikleri sebebiyle değerli kayınpederim Hafız Çetin Beyefendi'ye, ardından eserin hazırlanması sırasında birçok sıkıntı ve zahmeti benimle paylaşan eşim ve çocuklarıma teşekkür ediyorum. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde zaman zaman bilgilerine başvurduğum meslektaşlarıma da gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Nihayet, eserin ikinci kez basılıp yayınlanması hususundaki katkılarından dolayı DBY Yayınları'na da teşekkür ediyorum, eserin ilim ve kültür dünyasına faydalı olmasını diliyorum.

Dr. Ahmet Zeki İZGÖER
Başakşehir 2011

Cemal Paşa Hatırât

1913-1922



“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

Hatırât

Ülkenin genel siyaseti ile doğrudan doğruya meşguliyetim 10-13 Ocak 1913 tarihli hükümet darbesiyle başlar. 23 Ocak 1913 günü akşam üzeri Menzil Umumî Müfettişliği'nden çıkıp herkesin büyük bir korku altında toplandığı Bâbıâli'ye gitmişim. Birkaç saat önce Sadâret makamına getirilen **Mahmud Şevket Paşa** o sırada saraydan dönüyordu. Sadâret iç kapısı önünde **Talat Bey**'le bana tesadüf etti. Beni görür görmez: “**Cemal Bey** oğlum! Rica ederim, hemen İstanbul Muhafızlığı'nı üzerine al ve başkentini güvenliğini sağlamak için ne gibi bir tedbir alınmasını uygun görürsen, dakika kaybetmeden hepsini yerine getir!” dedi. Büyük bir kıymet ve önemi bulunduğu inandığım İstanbul Muhafızlığı'nı üzerime aldığım günden beri ülkenin genel siyasetinde doğrudan doğruya rol almaya başladığım için *Hatırât*ma bu tarihi “başlangıç” olarak kabul ediyorum.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

İstanbul Muhafızlığı

23 Ocak 1913 - Kasım 1917

Mahmud Şevket Paşa'dan İstanbul Muhafızlığı görevini yürütmem için emir aldığım esnada merhum **Nâzım Paşa**'nın cenazesi henüz Sadâret başyaveri odasında bulunuyordu. Bu sırada eski Sadriazam **Kâmil Paşa**, Şeyhülislâm **Cemalettin Efendi**, Dâhiliye Nâzırı **Reşid Bey** ve Maliye Nâzırı **Abdurrahman Bey** Sadâret Dairesi'ndeki odalardan birinde oturuyorlardı.

Dâhiliye Nezâreti'ni vekâleten idare etmekte bulunan **Talat Bey**'le yaptığımız kısa bir görüşme sonucunda, merhum **Nâzım Paşa**'nın cenazesini Gülhane Hastanesi'ne naklettirmeğe, **Kâmil Paşa** ile Şeyhülislâm **Cemalettin Efendi**'yi evlerine göndermeğe ve aleyhlerinde ihtilâlcilerin şiddetli bir şekilde nefret ve intikam duygusu besledikleri Dâhiliye Nâzırı **Reşid Bey** ve Maliye Nâzırı **Abdurrahman Bey**'i de hayatlarının korunması için bir-iki gün kadar bir süreyle İstanbul Muhafızlığı'nda misafir etmeye karar verdik. O sırada **Kâmil Paşa**'nın damadı bulunan sınıf arkadaşım Kaymakam **Naci Bey**, Sadâret Dâiresi'ne gelmişti. Kendisini görür görmez: “Kaynpederiniz afiyettedir, merak etmeyiniz. Kendisini alıp konağa götürebilirsiniz. Fakat bir çılgının saldırısına hedef olmaması için bir süre İstanbul'u terk edip yurt dışına çıkması fena olmaz.” dedim.

Heyecan içinde teşekkür etti. **Kâmil Paşa** ile **Cemalettin Efendi** bu gelişmelerden sonra evlerine gittiler. **Reşid Bey** ile **Abdurrahman Bey** de İstanbul Muhafızlığı'na nakledildiler. Cenaze Gülhane Hastanesi'ne gönderildi. Ben de İstanbul Muhafızlığı'na gelerek o gece sabaha kadar

güvenlik tedbirleri almakla meşgul oldum. *Hatırâtımı* gereksiz ayrıntılarla doldurmuş olmamak için bu bölümleri yazmayacağım.

Gülhane Hastanesi'nde bulunan doktorlardan, **Nâzım Paşa** hakkında usul gereği bir rapor aldım ve onun katli hakkında bir tutanak tutturdum.

Nâzım Paşa'nın cenaze töreni

Muhafızlığa tayinimin ertesi günü merhum **Nâzım Paşa**'nın cenaze törenini yaptırđım. Törenin pek parlak olmasına özellikle özen göstermiş, bu amaçla İstanbul'da bulunan bütün devlet ileri gelenlerine, askerî ve mülkî görevlilere, vekillere, memurlara ve yabancı devletlerin askerî ataşelerine cenazeye katılmaları konusunda ısrarlı davetlerde bulunmuşum.

O gün hava kapalıydı. Kalbimde derin bir sıkıntı vardı. Bulgarlar Çatalca önüne gelmiş, Yunan donanması Çanakkale Boğazı'nı kapatmış, düvel-i muazzama savaş gemileri her an İstanbul'u işgale hazır bir halde Beşiktaş önünde demirlemiş, biz devlet yönetimini aciz ve beceriksiz idareciler elinden kurtarabilmek için kanunî bir çare bulamayıp bir hükümet darbesi yapmışız. Bunun sonucu olarak da Harbiye nâzırı ve özellikle ordunun başkomutanı olan bir zâtın ölümüne sebep olmuşuz. Bütün bu teşebbüs ve fedakârlıklardan sonra ülkeyi kurtarabilip kurtaramayacağımız ise meçhul!.. İşte **Nâzım Paşa**'nın cenazesinin arkasında, Fransız Askerî Ataşesi Kumandan **Maucorps** ile yan yana yürürken zihnimden geçirdiğim hazin levha bu idi! Ayasofya Meydanı'ndan geçerken, kendimi tutamayarak **Maucorps**'a hitaben dedim ki:

“Bakınız, aziz dostum! Bu cenazenin tek sorumlusu siz Avrupalılersiniz. Miskinlik ve esaretten kurtulup insan gibi yaşamak için mücadele sahasına atılmış olan Türk milleti hakkında yaptığınız haksızlıklar bu cenazeye sebep olmuştur. Daha bunun gibi nice cenazeleri arkasından takip edeceğinize ve belki de yarın benim cenazemin arkasından yürüyeceğinize emin olunuz!..”

Maucorps, sözlerimin altındaki manayı anlamamış gibi davranarak açıklamada bulunmamı istedi.

Tabii ben de nezaket kuralları içinde Fransız entrikalarından hiç bahsetmeyerek İngiliz, İtalyan ve özellikle Rus entrikalarından ve bunların ülkede doğurduğu karışıklıklardan söz ettim. Balkan ittifakının da

Ekler

Fotoğraflar ve Belgeler





Şehzâde Osman Fuad Efendi, Cemal Paşa ile
Kudüs'te yeni açılan Salâhiye Okulu önünde, 1917



Enver Paşa ve Cemal Paşa,
Kudüs'te Mescid-i Aksa'yı ziyaret ederken

Belge I'

Cemal Bey'in Adana Valiliği'ne asaleten tayin edildiği

شعبه		داخليه نظارتی مخابرات عمومیہ دائرہ سی	
اوراق نومبروسی	مسودی	میشی	لاجل التبتیث قلمہ ورودی
			۱۶
قلمہ ورودی تاریخی	تاریخ تسوید	تاریخ تبیث	مقابلہ ایڈنار
	۱۶/۱۰/۱۹۰۹	۱۶/۱۰/۱۹۰۹	
<p>خط ردا کیس نامہ جہاد بکند تقریران حضرت بہر اشدات سوابہ واجباتہ ہمارے لاجسٹری ہاں اس کے لئے یہ سب سب سے پہلے ہی ہوا ہے ۱۶/۱۰/۱۹۰۹</p>			

شعبه		داخليه نظارتی مخابرات عمومیہ دائرہ سی	
اوراق نومبروسی	مسودی	میشی	لاجل التبتیث قلمہ ورودی
			۲۰
قلمہ ورودی تاریخی	تاریخ تسوید	تاریخ تبیث	مقابلہ ایڈنار
	۲۰/۱۰/۱۹۰۹	۲۰/۱۰/۱۹۰۹	
<p>اصالتہ ماموریتوں ۱۹/۱۰/۱۹۰۹ تاریخ اجا سوسٹہ بیسیک ۲۰/۱۰/۱۹۰۹</p>			

Dâhiliye Nezâreti
Muhaberat-ı Umumiye Dairesi

Sadâret makamına

Adana Vali Vekili Kaymakam **Cemal Bey**'in çalışmalarındaki üstün başarı ve gösterdiği ciddiyetten ötürü yaptığı memurluğa asaleten tayini görüşle-
 rinize sunulmuştur.

30 Eylül 1909

Dâhiliye Nezâreti
Muhaberat-ı Umumiye Dairesi

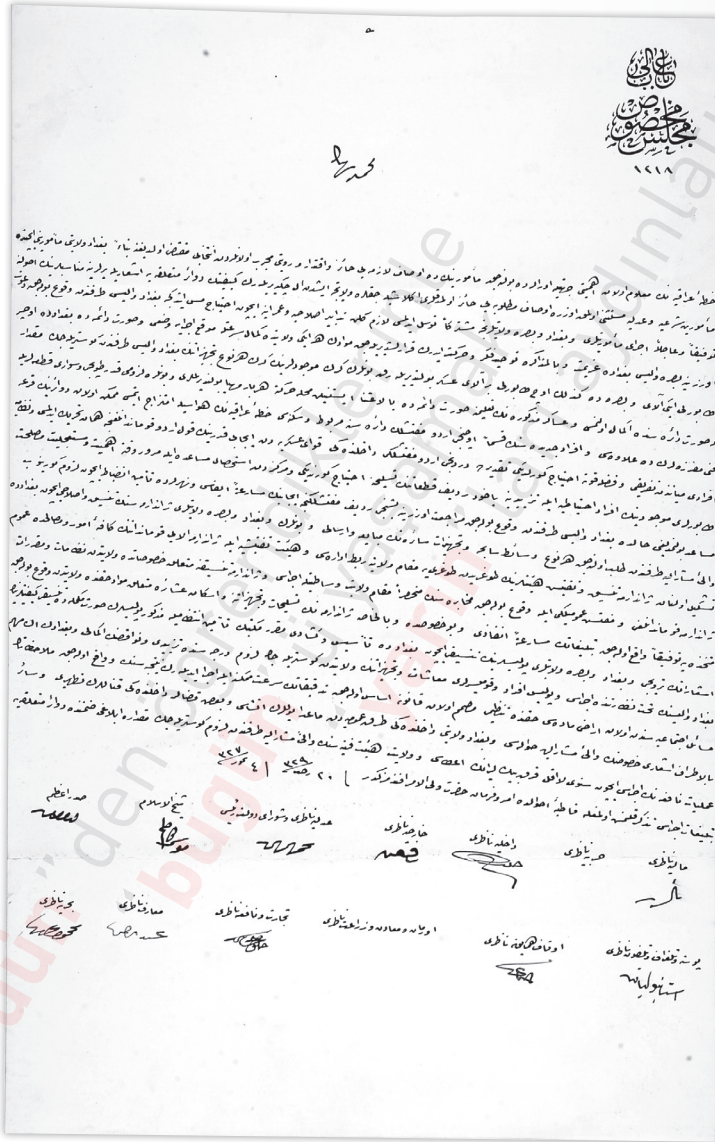
Adana Valisi **Cemal Beyefendi**'ye telgraf

Adana Valiliği'ne asaleten memurluğunuz, 2 Ekim 1909 tarihinde yürür-
 lüğe girmiştir.

5 Eylül 1909

Belge II²

Bağdat Valisi Cemal Bey'in görev ve yetkileri



Bâbü'lî

Meclis-i Mahsus

1218

Irak'ın malum olan önemi üzerine bu bölgede bulunacak memurların da gerekli özellikleri taşıyan, iktidar sahibi ve görüşleri isabetli tecrübeli kimselerden seçilmesi icap etmektedir. Bağdat Valiliği memurları içinde Şer'iyye ve Adliye memurları istisna olmak üzere arzu edilen nitelikleri taşıyanlardan olmadıkları anlaşılacaklara vilâyetçe işten el çektilerinde durumun ilgili dairesine bildirilmesiyle yerlerine münasipleri usulüne uygun ve acilen görevlendirileceklerdir. Bu çerçevede, Bağdat ve Basra vilâyetlerince ortaklaşa planlanması gereken ıslahat ve bayındırlık tedbirleri için ihtiyaç duyuldukça Bağdat valisi tarafından yapılacak davet üzerine, Basra valisi Bağdat'a gidip görüşmelerde bulunup fikir ve hareket birliği sağlanacaktır. Kararlaştırılacak maddelerin her iki vilâyette büyük bir süratle yürürlüğe konulacak ve devamlı şekilde Bağdat'ta 3'er taburlu 2 alay ve Basra'da yine 3 taburlu 1 alay asker bulundurulacaktır. Bunların gerek sayıları ve gerekse her çeşit teçhizatı, Bağdat valisi tarafından gösterilecek miktar ve özellikte tamamlanacaktır. Söz konusu askerlerin eğitime sürekli olarak özen gösterilecek, bunlar istenilen yere gitmek üzere her zaman hazır bulundurulacaklardır. Bu askerlere lüzumu kadar topçu ve süvari birlikleriyle teknik ekipler de eklenecektir. Yeni askerler ise kısmen Üçüncü Ordu Müfettişlik Dairesi'ne bağlı ve vazifelileri Irak bölgesinin havasıyla uyuşabilecek dairelerin kura askerleri arasında belirlenecektir. Fazla kuvvete ihtiyaç görüldüğü takdirde Dördüncü Ordu Müfettişliği dâhilindeki askerî kuvvetlerden gereken miktar, Kolordu Kumandanlığınca hemen harekete geçirilecektir. Nizâmiye taburları mevcudunun ihtiyat askerleriyle artırılmasına yahut Redif birliklerinin silâhlendirilmesine ihtiyaç görüldüğü takdirde merkezden izin alınmak şartıyla vakit geçirilmeksizin işin önemi ve aciliyeti nispetinde Bağdat valisi tarafından yapılacak muhtemel bir başvuru üzerine Beşinci Redif Müfettişliğince gereği hızlı bir şekilde yerine getirilecektir. Nehirlerde güvenliğin sağlanması için lüzumlu görülüp vali tarafından talep olunacak her türlü gemiyle birlikte araç ve gereçleri ile diğer ihtiyaç maddeleri satın alınıp yerlerine gönderilecektir. Bunlarla birlikte Bağdat ve

2 BOA, İ. MMS, 139/1329 B-18.

Belge XXIII²³

Cemal Paşa'nın ölümü üzerine
Hüseyin Câhid Yalçın'ın Vakıf gazetesinde çıkan yazısı

ÖLÜLERE HÜRMET

Marsilya-Paris arasındaki sürat katarını haydutlar durdurarak yolculardan bazılarını öldürmüşler, bazılarını da soymuşlardı. Canilerden bir tanesi canlı olarak yakalanıp mahkemeye sevk edilmişti. Cani, hâkimin bazı sorularına cevap verdiği sırada sorgu hâkimlerinden birisinin aleyhinde bulunuyor, ondan şikâyet ediyordu. Bu sırada avukatı ayağa kalkarak kulağına bir şeyler söyledi. Başı tehlikede olan haydut, hâkimlere hitaben: “Affedersiniz dedi, bu sorgu hâkimi efendinin vefat ettiğinden haberim yoktu! Ölülere hakaret etmek âdetim değildir”. dedi.

Bu satırları gazetede okurken, rahmetli **Talat Paşa**'nın şehadeti sırasında İstanbul basınında çıkan yazıları hatırlayarak farkında olmadan üzülen bir acı ve utanma duygusu hissetmişim. Fransa'da bir haydut bir ölüye hakaret etmemek için müdafaalarından fedakârlıkta bulunduğu halde cani bir kurşun zavallı **Talat**'ın o büyük, o hayret veren zekâsını söndürdüğü, bütün dünyevî ihtiraslarının üzerinde sadece din ve vatan aşkıyla çarpan temiz kalbini sonsuza kadar durdurduğu zaman bizde en edebî kalemler bu kurban Türk'e hakaret için adeta müsabakaya çıkmışlardı. Bu manzara **Talat**'ın şehadetinden daha korkunçtu.

Ölüm karşısında millî varlığına yöneltilen darbelerde bile ihtiras ve nifakı unutamayacak olan bir milletin fertlerini, birbirine bağlayacak ortak bir bağ kalmamış demektir. Böyle bir millet ise çöküp yok olmaya mahkûmdur.

Bu kurbanlar silsilesi uzadıkça uzadı, elden ele dolaşan listenin doğruluğu gözleri yaş içindeki yetimlerin, annelerin, eşlerin, kardeşlerin gittikçe artmasıyla sabit oluyor. Kaç günden beri **Cemal Paşa**'nın şehadetine dair duyulup yayılan elim haberin nihayet doğrulanması ise bizi yeni bir matem karşısında daha bırakıyor.

Öncelikle şurasını düzeltip kaydetmek isterim ki, şüphe, nefret ve tel'inleri başka taraflara çevirip Türk ve Müslüman kamuoyunu aldatmak için ortaya çıkarılan söylentilerin kesinlikle aslı yoktur. **Cemal Paşa** İslâmcılık ve Turancılık siyasetinin kurbanı olarak Ruslar'ın suikastına uğramıştır. Bilerek

Bibliyografya

I-BOA Belgeleri

DH-EUM, 4. Şube, 14/14

DH-EUM, 4. Şube, 7/5

DH-EUM, 7. Şube, 3/18

DH-EUM, 7. Şube, 3/26

DH-EUM. MH, 33/69

DH-EUM. VRK, 18/3

DH-ID, 77/10

DH-KMS, 1/35

DH-KMS, 36/4

DH-KMS, 44-1/25

DH-KMS, 44-1/8

DH-KMS, 45/21

DH-MUİ, 16-2/41

DH-UMVM, 143/8

İ. DÜİT, 112/4

İ. Harbiye, 128/1331 S-19

İ. Harbiye, 143/1331 Za-93

İ. Harbiye, 151/1332 S-157

İ. MBH, 17/1333 C-19

İ. MMS, 141/1329 B-18

MV, 230/38

MV, 232/98

23 Hüseyin Câhid Yalçın, *Vakıf*, no: 1663, 29 Temmuz 1922, s. 1, sütun 1-3.

II-Diğer Kaynaklar

- Âliye Divan-ı Harb-i Örfisi'nde Tedkik Olunan Mesele-i Siyasiye Hakkında İzahat (Neşreden: Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn) Dersaâdet 1332. Fransızcası: *La Vérité sur la Question Syrienne*, İstanbul 1332.
- BAYKAL Hülya, “Milli Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa Arasında Yazışmalar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. V, sayı 14, Ankara Mart 1989.
- GÖYÜNÇ Nejat, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, Gültepe Yayınları, İstanbul 1983.
- HANİOĞLU M. Şükrü, “Cemal Paşa”, *DİA*, c. VII, İstanbul 1993.
- KARADAĞ Raif S., “Cemal, Enver Paşalara Göre İlk Dünya Savaşına Niçin Girmiştik?”, *Yakın Tarihimiz*, sayı 1, İstanbul Tarihsiz.
- _____, “Ruslar, Cemal Paşa’yı Sultan Yapmak İstemişlerdi”, *Yakın Tarihimiz*, sayı 1, İstanbul Tarihsiz.
- KARAMAN M. Lütfullah, “Yaşadığı Dönemin Bazı Olaylarıyla Birlikte Cemal Paşa’yı Yeniden Hatırlamak”, *Türkiye Günlüğü*, sayı 26, İstanbul Ocak-Şubat 1994.
- MEHMED SELAHADDİN BEY, *İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim* (Sad: A. Varol), İnkılab Yayınları, İstanbul 1989.
- MEVLANZÂDE RIFAT, *Türkiye İnkılabının İçyüzü* (Haz: M. Hasırcı), Pınar Yayınları, İstanbul 1993.
- SİMAVİ Lütfi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları, İstanbul Tarihsiz.
- TANSEL Selâhattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c. IV, Ankara 1974.
- TANSU Samih Nafiz, *İki Devrin Perde Arkası* (Haz: Ramazan Yaşar), Ararat Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 1969.
- TÜRKGELDİ Ali Fuad, *Görüp İşittiklerim*, TTK, Üçüncü Baskı, Ankara 1984. *Vakit*, sayı 1660, 26 Temmuz 1922; sayı 1661, 27 Temmuz 1922; sayı 1662, 28 Temmuz 1922; sayı 1664, 30 Temmuz 1922.
- YALÇIN Hüseyin Câhid, *Vakit*, no: 1663, 29 Temmuz 1922.

Dizin

- A**
- Abbas Halim Paşa, Prens (Nâfia Nâzırı) 183
- Abdullah (Şerif Hüseyin'in oğlu) 291
- Abdullah Bey (Kâmil Paşa'nın oğlu, Şura-yı Devlet Üyesi) 79
- Abdurrahman Bey (Ayân Üyesi) 185
- Abdurrahman Bey (Maliye Nâzırı) 15, 53, 55
- Abdurrahman el-Hud, Şeyh (Nakibülleşraf) 264
- Abdurrahman Şehbender, Dr. (Arap ihtilâlcisi) 246, 247, 254, 265
- Abdülaziz Çaviş, Şeyh 103
- Abdülgaflar el-Atrîş Bey (Dürzi Reisi) 263
- Abdülğani el-Arisî (Beyrut'ta *el-Müfid* Gazetesi Sahibi) 20, 103, 246, 247, 249, 275, 276, 290
- Abdülğani er-Rifâî (Baalbek Müslümanları'nın başı) 293
- Abdülhamid ez-Zahravî Efendi (Ayân Üyesi, Hama Mebusu) 20, 21, 103, 104, 105, 290
- Abdülhamid II (Osmanlı Sultanı) 111, 178, 280, 335, 336, 352
- Abdülkadir, Emir (Emir Abdülkadir el-Cezayirî el-Hasenî'nin torunu) 261, 262, 298
- Abdülkadir Ailesi 248, 261, 262
- Abdülkadir el-Cezayirî el-Hasenî, Emir 38, 291, 298
- Abdülkadir el-Hatib (Emeviye Camii Hatibi) 280, 281
- Abdülkerim el-Halil (Arap ihtilâlcisi, el-Müntediyü'l-Edebî Başkanı) 20, 21, 37, 103, 104, 105, 246, 247, 254, 258, 265, 266, 267, 268, 270, 271, 273, 274, 275, 461
- Abdülmeccid (Osmanlı Sultanı) 333
- Abdülvahhab el-İngilizî (Mülkiye Müfettişi) 246, 290
- Acem Körfezi 252
- Acemler 378
- Aclun Kazası 317
- Adalar 22, 63, 110, 122, 123, 124, 142, 153; –Denizi 93, 168; –Meselesi 16, 26, 27, 63, 118, 151, 153, 154, 173
- Adana 14, 30, 31, 43, 57, 189, 209, 211, 212, 271, 272, 273, 297, 303, 313, 315, 346, 348, 349, 350, 351, 363, 369, 372, 375; –çıkartması 227; –Ermeni Murahhasalığı 346; –Ermenileri 44, 346, 349, 373; –Hükümeti 347, 349; –İdare Mec-lisi 346; –katliamı 349, 350, 351; –Konsolosluğu 350; –Ovası 189, 313, 346; –Türkleri 347; –Vakası 344, 348, 349,

351; –valiliği 62, 105, 344, 348, 351; –valisi 189, 303, 313; –Vilâyeti 189, 313, 344, 345, 346, 347, 348, 349
Adanalı Ermeniler 346
Adem-i Merkezîyet 338
Aden 120, 147, 271
Adliye Nezâreti 323, 352, 365
Adosidis (Rum yazar) 351
Af siyaseti 36, 257
Afrika 124, 274; –Müslümanları 274
Afule 120, 314, 315, 318, 319
Agnoni, Bkz. Malumyan Efendi
Ahmed Cevdet Bey (*İkdam* Gazetesi Sahibi) 57
Ahmed eş-Şerif es-Senusî 107, 123
Ahmed Nesimî Bey (Ziraat Nâzırı) 183
Ahmed Paşa, Abuk (Çatalca Ordusu Kumandanı) 68
Ahmed Rasim Bey 188
Ahmed Rıza Bey 336
Ahmed Şerif Bey (*Tanin* gazetesi seyyah muhabiri) 105
Akabe 196, 200
Akdeniz 132, 143, 191, 271; –Adaları 16, 62, 100, 124, 126, 338; –Alman Bahriye Müfrezesi 168; –donanması 155; –İngiliz Filosu Kumandanı 142; –Kumandanı 166; –sahili/sahilleri 126, 132
Akif Paşa 57
Akka 31, 209, 244; –sahili 268; sancağı 31, 209
Alemdar 62
Ali Bey/Paşa, Şerif (Şerif Hüseyin'in oğlu) 251, 261, 277, 283, 284, 285, 288
Ali Fuad Bey/Paşa, İsmail Fazıl Paşazâde (Mirlivâ, Erkân-ı Harbiye Reisi) 196, 204, 205, 207, 230, 243, 278, 284, 285, 286
Ali Kemal Bey 15, 56, 57, 58
Ali Münif Bey (Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı) 307

Ali Paşa, Emir (Emir Abdülkadir'in oğlu, Mebuslar Meclisi İkinci Reisi)
Âliye Divan-ı Harbi 246, 261, 277
Allenby (İngiliz Generali) 45, 224
Alman/Almanlar 22, 24, 27, 28, 34, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 129, 136, 139, 140, 142, 146, 147, 149, 157, 158, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 176, 177, 178, 180, 181, 185, 189, 210, 212, 215, 216, 217, 219, 221, 228, 234, 235, 237, 239, 240, 309, 324, 325, 327, 364, 365, 369, 372, 375; –ağır sahra bataryası 219; –askerî eğitimi 112; –Askerî Islah Heyeti 110; –Bahriye müfrezesi 168; –basını 139; –baştercümanı 146; –birlikleri 234; –cephesi 237; –delegesi 364; –Dışişleri Bakanlığı 372; –diplomatları 369; –eğitimciler ; 2, 112; –elçisi 364; –fabrikaları 142; –fırkası 228; –Genel Karargâhı (Kreuzmach) 34, 210, 212, 234, 240; –Genelkurmayı 180; –generalı 112, 113, 235, 237, 239; –hemşire 309; –Islah Heyeti 22, 114; –Islahat Heyeti 22; –ittifakı 28; –komutanları 129; –makinelî tüfek birlikleri 216; –makinelî tüfek bölüğü 221; –menzil noktaları 240; –misyoneri 375; –müfrezesi 325; –mühendisleri 189; –mürettebatı 28, 136; –Ordusu (Dördüncü) 235; –Osmanlı İttifak Antlaşması 177; –sahra bataryası 217; –savaş gemileri 169; –savaş teknikleri 149; –savaş usulü 112; –siyaseti 116, 147; –subayı/subayları 22, 113, 114, 136, 157, 167, 172, 176; –tayyare bölüğü 215; –topçu bataryaları 228; –Türk ittifakı 157, 158; –uzun menzilli sahra top bataryası 219
Almanca 195, 231
Almanya 22, 27, 28, 29, 34, 110, 114, 146, 147, 149, 154, 157, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 170, 172, 173, 179, 227, 228, 230, 234, 240, 261, 273, 320,

326, 354, 368, 369, 370; –Büyükelçiliği Müsteşarı 234; –Büyükelçiliği Müsteşarlığı 179; –elçisi 166; –Hükümeti 159, 169, 325, 354; –imparatoru 177, 234, 320
Almanyalı 183
Altıncı Ordu 227, 314; –Ordu Kumandanı 227
Altunyan Efendi, Dr. 309
Amerika 110, 118, 165, 295, 332, 333; –Büyükelçiliği 23, 116; –Büyükelçisi 10, 116, 165, 259, 309; –Cumhurbaşkanı 308, 312, 331, 333; –gazetesi 118; –misyoneri 375; –Siyonistleri 308
Amerikalı 261, 308, 351; –misyoner 350
Amerikan; –gazeteleri 251; –Kız Mektebi (Beirut) 323; –kolonisi 309; –konsolosu 312; –Mektebi 350; –öğrencileri 307; –Üniversitesi 308, 310, 311
Amman 242, 243, 305, 314, 315, 318
Anadolu 13, 29, 38, 41, 42, 44, 45, 46, 63, 80, 106, 161, 166, 189, 253, 309, 313, 314, 326, 329, 330, 332, 334, 335, 340, 352, 364, 373, 374, 376, 377; –Ermenileri 42, 44, 334, 373; –şimendifer hattı 309; –sahilleri 29; –Türkleri 106
Ankara 43, 46, 372
Antalya 123, 126, 163; –demiryolu/demiryolları 122, 124, 125, 126; –demiryolu imtiyazı 126
Arabistan 39, 236, 252, 271, 282; –iç politikası 30, 193; –vilâyetleri 20, 102, 174, 353; –Yarımadası 147, 162, 297
Aram Hallaçyan Efendi 123
Arap/Araplar 20, 21, 30, 35, 36, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 145, 187, 192, 193, 201, 211, 212, 215, 216, 217, 237, 241, 242, 244, 246, 252, 253, 255, 256, 259, 261, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 277, 286, 292, 297, 298, 311, 338, 345, 346, 350, 352, 378; –anlaşması 105; –askerleri 33, 209, 221; –atasözü 250; –atlıları

198; –bağımsızlığı 20, 102, 105, 276; –basını 351; –beldeleri 254, 269; –birliği/birlikleri 102, 236, 265, 267, 291; –bölgeleri 247; –büyük ve ileri gelenleri 246; –büyükleri 185, 245; –cephesi/cepheleri 33, 223, 240, 241; –Cephesi Kumandanlığı 240; –çoğunluğu 271; –dünyası 107; –eğilimleri 107; –emelleri 21, 105, 255; –emirleri 31, 210, 254, 257, 291; –emirliği 298; –fırkası 266; –gazetesi 250, 251, 253; –gençliği 21, 108, 256; –gizli siyasî cemiyeti 21, 103, 104; –gönüllü müfrezesi 195; –halkı 247; –Hilâfeti 251, 253; –hükümeti 107, 298; –ıslahatçıları 353; –ıslahatı 104, 276; –ihtilâl komiteleri 338; –ihtilâl liderleri 36; –ihtilâlcileri 10, 21, 32, 35, 36, 37, 107, 109, 186, 212, 236, 245, 246, 247, 254, 270, 277; –ihtilâlciliği 107; –ihtilâlcisi 108; –ihtilâli 34, 35, 213, 236, 242, 245; –ileri gelenleri 20, 36, 37, 103, 104, 248, 267, 278; –İmparatorluğu 252, 297; –isyan hareketi 37; –işleri 103; –lisanları 246; –kabileleri 305; –kahramanı 105; –kamuoyu 36; –kavmi 36, 250, 255; –kitleleri 145; –Kongresi 20, 102, 246, 253, 353; –lideri/liderleri 37, 38, 272, 291; –memleketleri 36, 257, 269, 299; –Meselesi/meseleleri 20, 101, 103, 105; –milletleri 249; –millî marşı 255; –milliyetçileri 14; –muhtariyeti 276; –Müslümanları 263; –ordusu 105; –önde geleni 36; –politikacıları 145; –reisleri 299; –saçı 106; –siyaseti 241; –subayları 107; –şeyhleri 288, 305; –toprakları 36, 254, 257, 266; –unsuru/unsurları 20, 45, 119; –vatansızları 102; –vilâyetleri 21, 103, 104, 105, 256, 351, 362; –Yarımadası 29, 36, 376; –zanbukları 274
Arapça 21, 102, 104, 105, 260, 261, 279, 289, 293
Araplık 21, 105, 255; –akımı 255

- Arif eş-Şahabî, Emir 290
 Arkaş (Beyrut'ta emlak sahibi) 293
 Armstrong 25, 26, 138, 141, 166; –Vickers İnşaat Şirketleri 138; –Vickers Şirketleri 138
 Arnavut; –eşkiyası 105; –ihtilâl komiteleri 338; –Kulübü 340
 Arnavutluk 338, 339, 351, 352; –isyanı 66
 Artezyen kuyusu/kuyuları 197, 316
 Âsaf Bey (Cebel-i Bereket Sancağı Mutasarıfı) 348, 349
 Âsar-ı atika; –çevreleri 325; –müşaviri 325; –Müzesi Müdürü 325
 Âsar-ı Atika Albümü (Prof. Wiegand) 325
 Asir 254, 366; –sahili 273; –Sancağı 254; –seferi 291
 Askalon (Gazze) 223
 askerî üniversiteler 179
 Asluç İstasyonu 319
 Asya 39, 248, 252, 253, 294; –eyaletleri 295
 Aşâr 303, 304
 –gelirleri 179
 –hasilâtı 301
 Atatürk 46
 Atina 23, 71; –Antlaşması 117
 Avam Kamarası 18, 93
 Avrupa 15, 16, 23, 56, 58, 66, 69, 70, 71, 85, 93, 110, 146, 153, 165, 241, 248, 252, 294, 295, 296, 330, 331, 332, 336, 343, 347, 355, 369, 370, 463; –basını 326; –büyük devletleri 118; –devleti/devletleri 24, 63, 335; –donanması 348; –gazetesi 118; –hükümetleri 110, 353; –ilim ve kültür çevreleri 326; –kamuyu 140; –Komisyonu 355, 358, 359; –kontrolü 296; –orduları 133; –ülkeleri 22; –üniversiteleri 179
 Avrupalı/Avrupalılar 36, 54, 256, 299, 356; –bilim adamları 326; –büyük devletler 93, 248; –devletler 40; –diplommatlar 40; –memurlar 353; –subaylar 361; –tarihçiler 330; –teknik danışmanlar 356; –yazar 337
 Avusturya 15, 105, 146, 159, 161, 163, 165, 172, 338, 364; –Askerî Delegasyonu 326; –baştercümanları 119, 146; –bataryaları kumandanı 222; –Büyükelçiliği 64, 234; –Büyükelçiliği tercümanları 63-64; –cebel obüs bataryası 216; –cebel obüsü 219; –cephesi 234; –delegeliği 326; –delegeleri 364; –Hükümeti 338; –İhtiyat Mülâzımlığı 326; –imparatoru/imparatorları 34, 234; –merkezî hükümeti 338; –notası 165; –obüs bataryası 217; –sahra obüs bataryası 215, 219; –veliahdı 29
 Avusturyalı/Avusturyalılar 178, 331, 338; –diplommatlar 24
 Ayân Meclisi 183
 Ayasofya Meydanı 54
 Ayastefanos 42, 334; –Antlaşması 42, 334, 368
 Ayazağa Köşkü 158
 Aydın 23, 24; –Demiryolu 147; –Kumpanyası 126; –Şimendifer Kumpanyası 126; –Vilâyeti 23, 24, 118, 119; –Vilâyeti Rumları 146
 Ayıntab 376
 Aynıtura; –Ermeni Yetimler Okulu 326; –Manastırı (Cebel-i Lübnan) 309, 324
 Ayntel; –suyu (Halep) 326; –menba suları 327
 Âzerbaycan 375; –Cumhuriyeti 377; –siyasetçileri 378
 Azınlıklar 331, 359, 368
 Aziz Ali Bey, Mısırlı (Erkân-ı Harbiye Binbaşısı) 21, 105, 106, 107, 108, 109
 Aziz-i Mısıri. Bkz. Aziz Ali Bey
 Azizli 348
 Azmi Bey (Konya Valisi) 187; (Beyrut Valisi) 238, 307, 310, 323
 Azmi Bey (Polis Umum Müdürü) 75, 77, 83

- B**
 Baalbek 249, 258, 293, 318; –halkı 293; –Kazası 258, 298; –Vadisi 292
 Baalbekli 21, 108, 245, 258
 Babanzâde Bey 57
 Bâbiâli 16, 18, 51, 80, 81, 90, 91, 93, 94, 108, 111, 121, 122, 146, 151, 173, 181, 335, 347, 352, 354, 365, 366, 368; –Baskını 14; –Caddesi 347
 Bâbü'l-Uhud (Kudüs) 321
 Bağdat 33, 34, 36, 106, 211, 212, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 244, 257, 313, 318, 320, 351; –Demiryolu 147, 191; –Demiryolu Kumpanyası 320; –harekâtı 34, 227, 228, 230, 231; –hattı 147, 191, 318; –saldırısı 228; –seferi 34, 227, 231, 232, 233, 237; –taarruzu 233; –tren hattı 313; –Valiliği 12, 103, 257, 318; –valisi 318; –Vilâyeti 191, 351
 Bahaeddin Şakir Bey 341
 Bahçe Kazası müftüsü 351
 Bahr-ı Ahmer 132; –Komodorluğu 132; –limanları 132
 Bahriye 25, 26, 27, 129, 130, 132, 135, 148, 181; –Dairesi/daireleri 130, 134, 171, 322; –eski yüzbaşları 69; –islâhatı 131, 171; –İdaresi 134; –işçi müfrezesi 168; –işleri 171; –kuvvetleri 171; –Mektebi (Flensburg) 234; –Mimarı 322; –Muhasebe Müdürü 304; –müfrezesi 168; –nâzırı 25, 38, 76, 91, 129, 167, 171, 176; –nâzırlığı 30; –Nezâreti 25, 111, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 142, 148, 158, 166, 168, 170, 186, 322; –Nezâreti daireleri 130, 131; –Nezâreti Hukuk Müşavirliği 138; –Nezâreti Müzesi 322; –Nezâreti mümessilleri 138; –Nezâreti Müsteşarlığı 131; –Reisi 131; –subayları 132, 133, 135, 136; –Şurası 130, 131; –Tayyare Mektebi 150
 Bakara Suresi 38, 290
 Balkan/Balkanlar 154, 294; –devleti/devletleri 98, 117; –hükümetleri 98; –İttifak Heyeti 62; –ittifakı 55; –ittihadi 100; –küçük hükümetleri 101, 117; –müttefikleri 62; –Savaşı/Savaşları 10, 14, 18, 24, 90, 102, 107, 112, 118, 122, 123, 130, 145, 153, 188, 261, 292, 294, 295, 352, 369; –siyaseti 119, 162
 Barbaros, gemi/bot 137, 142
 Barkley, Thomas (İngiliz diplomat) 149
 Basın hürriyeti 345
 Basra 120, 147, 161, 252, 254, 257, 271; –Körfezi 120, 147, 161, 271
 Basri Paşa (Medine Muhafızı) 200, 216, 283, 284, 286, 287
 Başkumandanlık Vekâleti 43, 180, 186, 198, 225, 227, 371, 372
 Batı Trakya 18, 19, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 340; –Geçici Hükümeti 94, 95; –Geçici İslâm Hükümeti 18, 19, 95; –Hükümeti 18, 96; –Müslüman halkı 99, 100; –Müslümanları 19, 95, 97
 Batılılar 20, 35, 36, 103
 Baumann, Fransız Generali (Jandarma İslah Heyeti'ne memur) 17, 84, 114
 Bayern Zirhlisi 34, 234
 Bedevi/Bedeviler 185, 273, 260; –oyunları 287; –şeyhi 275
 Bedirhani Abdürrezzak Bey 370
 Bedreddin Efendi, Şeyh (Şamlı Arap alimi) 264, 280, 281
 Bedri Bey (Halep Valisi) 238
 Behçet Bey (Çöl Menzil Müfettişi Kurmay Albay) 196, 317
 Bekaa; –Kazası 258, 298; –Vadisi 292, 317, 324, 325
 Beni İsrail 197
 Berlin 11, 34, 42, 45, 65, 110, 161, 170, 177, 180, 235, 320, 325, 334, 354, 356, 368; –Akademisi 320; –Antlaşması 42,

- 161, 334, 356, 368; –Âsar-ı Atika Müzesi 325; –Kongresi 161; –pıyasası 110; –Rus elçisi 354
- Beşiktaş 54
5. Ordu Müşirliği 106
- Beyazıt Meydanı 60
- Beynelmilel Sulh Cemiyeti 182
- Beyoğlu 63, 72, 78, 82, 84, 87, 104, 150, 247, 250
- Beyrut 20, 30, 31, 44, 102, 105, 120, 132, 209, 210, 212, 238, 245, 249, 252, 253, 254, 257, 258, 259, 264, 265, 266, 267, 268, 272, 275, 287, 293, 294, 295, 296, 298, 302, 303, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 317, 318, 322, 323, 324, 373; –öğrencileri 307; –Amerikan Üniversitesi 308, 310, 311; –Belediyesi 303; –Fransa Başkonsolosluğu 293; –halkı 305, 306, 311, 312; –Hiristiyanları 296; –Kongresi 102; –mebusu 267; –Merkez Liman Riyaseti 132; –sahili 268, 309; –Sanayi Mektepleri 323; –Valiliği 302
- Beyrut ve Suriye Mektupları (Ahmed Şerif Bey) 105
- Beyrutlu 21, 108, 323, 353
- Bilan 191
- 1908 İnkılâbı 13, 37, 337
- Bingazi 21, 107, 108, 109, 123, 147, 210
- Bingazi Mutasarrıflığı 107
- Bi'r-i Hasana 316, 317, 318, 319
- I. Dünya Savaşı 9, 10, 21, 25, 27, 28, 29, 38, 40, 42
- Birinci el-Ceza 197
- Birinci Kolordu 20, 113, 115, 122, 192; –Kolordu Kumandanlığı 20, 113, 122; –Osmanlı Kolordusu 115
- Bi'russeb 31, 33, 188, 196, 197, 200, 205, 206, 208, 209, 215, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 239, 240, 243, 244, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 323
- Bisan Ovası (Suriye) 325
- Bişrik 355
- Bitlis 211, 225, 228, 355, 363, 365, 367, 370, 375, 377
- Bizans İmparatorluğu 145
- Blis, Dr (Beyrut Amerikan Üniversitesi Müdürü) 308
- Block, Adam (İstanbul'daki İngiliz şirketlerinin idare meclisi başkanı) 148
- Bogos Nubar Paşa 368, 369
- Boğaz/Boğazlar 22, 29, 38, 39, 114, 115, 140, 164, 168, 172, 173, 174, 175, 180; –istihkâmları 168
- Boğaziçi 84
- Bompard, Maurice (Fransız Büyükelçisi) 26, 62, 63, 87, 114, 151, 248, 250, 252, 292, 353
- Boppe (Fransa Büyükelçiliği Müsteşarı) 87, 88, 89, 114
- Bosna-Hersek 146, 339
- Boué de la Perier, Amiral (Fransız Deniz Kuvvetleri Başkomutanı) 152
- Boumann, Fransız Generali 149
- Bozcaada 22, 110
- Böttner, Mühendis (Alman İhtiyat Binbaşısı) 325, 326
- Breslau (Midilli) 27, 28, 167, 168, 170, 171, 172, 176, 180
- Brezilya 129
- Britanya Hükümeti 252, 253
- Bronsart Paşa (Genel Karargâh Kurmay Başkanı) 230
- Brugge (Almanya) 34, 235
- Bryon, Lord 336
- Bulgar/Bulgarlar 18, 19, 22, 23, 54, 62, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 110, 117, 118, 145, 162, 177, 226, 332, 335, 338, 341, 354, 368; –birlikleri 95, 96; –Büyükelçiliği (İstanbul/Taksim) 96, 99, 100; –cephesi 226; –delegasyonu 19, 97; –delegesi 97; –diplomatı 94; –Eksarhlığı 368; –elçileri 19, 97;

- eşkiyası 105; –Fırkası 96; –generalı 96, 98; –Hükümeti 94, 96, 100; –ihtilâl cemiyetleri 341; –ihtilâlcileri 341; –işgali 19, 95, 100; –ittifakı 100, 162; –kabinesi 99; –kavmi 368; –köyleri 341; –kralı 177; –Makedonya Komitesi 341; –mezâlimi 118; –ordusu 62; –Ordusu Başkumandanlığı 100; –siyaseti 99, 101; –teklifleri 99; –Türk barış antlaşması 97; –Türk sınırı 354; –Türk yakınlığı 97; –unsuru 117
- Bulgaristan 19, 23, 42, 94, 97, 99, 100, 117, 154, 177, 334, 335, 339, 351
- Bulgarlık 255
- Burdur 126
- Burhaneddin Bey (Türük ve Meâbir Umum Müdürü) 127
- Büyükada 98
- C**
- Cahid Bey 57, 58
- Cavid Bey 24, 91, 110, 120, 121, 122, 160, 165, 169, 172, 180, 182
- Cebel-i Bereket; –Dağları 313; –Sancağı 348, 349
- Cebel-i Dürüz 261, 262
- Cebel-i Lübnan 200, 257, 258, 272, 301, 302, 307, 308, 309, 310, 340, 355, 356; –Dürzileri 259; –emirleri 259; –halkı 302, 305, 306, 310; –Hiristiyanları 258, 260; –imtiyazları 370; –jandarması 149; –Marunileri 259; –Mutasarrıflığı 307
- Cebel-i Lübnan Nizamnamesi* 356
- Cebelitarık 142, 143
- Cefcafe 196, 197, 316, 318
- Celâl Bey (Halep Valisi) 314
- Cemal Paşa, Mersinli, Miralay (Sekizinci Kolordu Kumandanı) 185, 195, 240, 314
- Cemal Paşa, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
- 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 124, 155, 157, 158, 172, 176, 185, 187, 195, 198, 204, 205, 209, 216, 233, 240, 290, 314
- Cemal Paşa, Mirliva (Cemal Paşa-yı Sâlis/Üçüncü Cemal Paşa) 216
- Cemaleddin Efendi (Şeyhülislâm) 15, 53, 55
- Cemame 219, 220, 221
- Cemiyet-i Akvâm 299
- Cemiyet-i Muhammediye 347, 348
- Cenin 314
- Cerablus 228, 229, 246
- Cevad Bey (Adana Valisi) 347
- Cevad Bey, Kurmay Albay (Bahriye Nezâreti Mimarı) 322
- Cevad Paşa 243
- Cevdet Bey, Bkz. Ahmet Cevdet Bey
- Ceza Kanunu 61
- Cezayir 36, 245, 261; –Arapları 261
- Chambers (Amerikalı misyoner) 350
- Chantier Normand Şirketi 26, 141
- Chaublier (Türük-ı Umumiye Şirketi Genel Müdürü) 127
- Chetwode, Philip, İngiliz Generali 220
- Christin (Tarsus Amerikan Mektebi Müdürü) 350
- Cidde 273
- Cihad/Cihad-ı Ekber/Cihad-ı Mukaddes 260
- Cihan Harbi, Bkz. Umumi Harp
- Cisr-i Benat-ı Yakub 314, 317, 318
- Cisr-i Mustafa Paşa 101
- Cordier, Mülâzım (Alman makineli tüfek bölüğü kumandanı) 222
- Cote d'Azur 152
- Couget (Beyrut'ta Suriye Fransa Konsolosu) 293, 294
- Courbet Dretnotu (Fransızlar'ın amiral gemisi) 152
- Coutrai (Almanya) 34, 235
- Crawford 147

Creuzot Fabrikası 26
 Cruppi (Fransa eski Dışişleri Bakanı)
 26, 150
 Cuf 275
 Cuma-i Bâlâ 341
 Cumhuriyet 342
 Cüneyr 120

Ç

Çamlıca 183; –Tepesi 183
 Çanakkale 26, 27, 31, 32, 54, 139, 140,
 166, 167, 168, 169, 170, 173, 175, 176,
 185, 206, 210, 211, 213, 224, 226, 228,
 266, 274, 350, 352, 376; –Boğazı 26, 27,
 54, 140, 168, 169, 173; –Savaşları 274,
 350, 376; –Savunması 175, 266; –taar-
 ruzu 31, 206
 Çarlık 161, 332; –belgeleri 40; –Rusyası
 38; –Rusyası Arşivi 39
 Çatalca 14, 15, 54, 60, 62, 67; –Ordusu 67
 Çekirge/çekirgeler 303; –belâsı 303; –sü-
 rüsü/sürüleri 302
 Çekoslovaklar 338
 Çerkes Kâzım, Yüzbaşı 69, 73, 84
 Çerkes Teâvün Cemiyeti 340
 Çernepoyef (Bulgar ihtilâl cemiyeti) 341
 Çöl; –Kumandanlığı 31, 207, 208; –Men-
 zil Müfettişi 317; –Menzil Müfettişliği
 31, 196, 208, 209; –menzil noktaları, 32,
 212; –menzil teşkilatı 213

D

Dâhiliye; –memurları 147; –Nezâreti 43,
 53, 147, 150, 304, 362, 366, 371
 Damaskus Palas Oteli (Şam) 195
 Damad Ferid Paşa 68, 74; –Ferid Paşa
 kabinesi 68
 Damad Salih Paşa, Bkz. Salih Paşa, Damad
 Davutpaşa Kışlası 82
 De Giers (Rusya'nın İstanbul Büyükel-
 çisi) 176, 352, 353, 364

De Robeck, Amiral (Akdeniz İngiliz Fi-
 losu Kumandanı) 142, 166
 Dedeâğaç 18, 93, 95, 96, 98, 100; –Limanı
 98, 100; –sancağı 18, 95
 Der'a 244; –İstasyonu 306, 317; –şimen-
 diferi 314
 Derince 168; –deposu 168
 Devâvîn Caddesi (Kahire) 270
 Deyru'n-Nâsırât (Beyrut'taki Fransız Kız
 Okulu) 323
 Dicle Nehri 147, 227
 Dimetoka 19, 93, 96, 97, 101
 Dinî Kitapları Tedkik Meclisi 185
 Divan-ı Harp 21, 35, 45, 61, 64, 85, 88,
 108, 109, 133, 135, 246, 274, 275, 277,
 278, 281, 282, 351; –İstintâk Heyeti 85
 Diyarbakır 44, 191, 228, 246, 313, 346,
 355, 363, 365, 367, 372, 375, 377
 Dobell, Charles, İngiliz Generali 220
 Dobruca 100, 211
 Doğu; –Akdeniz Askerî Birlikleri Başku-
 mandanı 220; –Akdeniz orduları başku-
 mandanı 213; –Akdeniz Orduları ku-
 mandanları 376; –Anadolu 174, 334,
 336, 365; –Anadolu Genel Müfettişliği
 364; –Anadolu ıslahatı 370; –Anadolu
 mebusları 343; –Anadolu vilâyetleri 42,
 43, 162, 225, 338, 343, 364, 370, 371, 373,
 375; –Prusya 177; –Rumeli 335, 339
 Dospat mevkii 99
 Dördüncü Ordu 25, 29, 30, 31, 35, 37, 38,
 43, 44, 45, 135, 139, 185, 186, 193, 198,
 199, 209, 210, 229, 257, 277, 301, 303,
 315, 317, 320, 321, 325, 326, 371, 373;
 –Ordu Kumandanlığı 29, 30, 31, 45,
 135, 139, 186, 198, 321, 326, 371; –Ku-
 mandanlığı İnşaat Başmüdürlüğü 321
 Dört Yol 30, 189, 261, 348, 376; –Erme-
 nileri 348, 349; –İstasyonu 190; –köyü
 (İskenderun Körfezi) 346
 Drama 98, 118

Dresden Akademisi 320
 Drezin 190
 Dürzi/Dürziler 217, 236, 242, 246, 259,
 260, 261, 262, 263; –büyükleri 262, 263;
 –entrikaları 261; –ısyanı 263; –reisleri
 263; –şeyhleri 261
 Düyün-ı Umumiye İdaresi 132

E

Ebu'l-Hayr Abidin Efendi, Şeyh (Şam
 Müftüsü) 264
 Ebubekir Hazım (Vali) 102
 Eçmiyazin 377; –katogikosu 353; –Ma-
 nastırı 369
 Edhem Bey, Vali 102
 Edirne 18, 19, 23, 62, 63, 90, 91, 92, 93,
 94, 95, 96, 117, 121, 191; –Kalesi 18;
 –meselesi 121; –Vilâyeti 18, 95, 117
 Ehâül-Arabî 340
 Ekalliyet Hukuku 330
 Ekrem Bey 57
 El-Ariş 33, 195, 196, 200, 208, 217, 317, 319
 Elazığ 346, 363
 El-Cezire 147
 Elden Gorest (İngiltere'nin Mısır Siyasî
 Komiseri) 249, 251
 El-Habra 197, 316
 El-Hafir 33, 197, 217, 316, 317, 319; –İs-
 tasyonu 319
 El-Halâse 197
 El-Haydar Ailesi, Baalbekli 258
 El-Kible (Mekke) 291
 Elkus (Amerika Büyükelçisi) 309
 El-Kusayme 316, 319
 El-Lâ Merkeziyye; –Komitesi 104; –Par-
 tisi 265, 270; –reisleri 266
 El-Menâr 20, 102
 El-Muhacir 261
 El-Muktebes 246
 El-Müfid 20, 103, 246, 275

El-Müntediyü'l-Arabî 108
 El-Müntediyü'l-Edebî 20, 21, 37, 103
 Emden; –Kruvazörü 273; –mürettebatı 274
 Emeviye Camii 280
 Encümen-i Vükela 158, 169, 170, 172,
 177, 180
 Endülüs Arap reisleri 299
 Enez-Midye hattı 16, 18, 22, 62, 90, 93,
 110, 354
 Enver Bey/Paşa (Harbiye Nâzırı) 14, 21,
 27, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 46, 47,
 68, 105, 107, 108, 109, 110, 113, 125,
 129, 130, 139, 158, 159, 160, 165, 168,
 169, 170, 176, 178, 179, 180, 182, 185,
 186, 210, 211, 212, 213, 217, 226, 230,
 231, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 240,
 244, 277, 278, 279, 288, 289, 290, 309,
 310, 315, 317, 318, 320
 Erenköy 183
 Eriha 242, 314, 318; –şosesi 314, 315
 Erivan 377
 Erkân-ı Harbiye; –Dairesi 13, 131; –Re-
 isliği 133; –i Bahriye Riyâseti 131; –i
 Umumiye 112, 180, 193
 Ermeni/Ermeniler 10, 14, 32, 39, 40, 41,
 42, 43, 44, 45, 47, 146, 148, 189, 212, 260,
 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336,
 337, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 348,
 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356,
 362, 363, 368, 369, 370, 371, 372, 374,
 375, 376, 377, 378; –alfabesi 41, 329,
 354; –ayaklanması 348; –Aynıtura Ye-
 timler Okulu 326; –cinayetleri 374; –
 çocuğu/çocukları 351; –dul kadınları 44,
 309, 373; –Eyâlet-i Mümtâzesi 42, 334;
 –gençleri 347, 349; –göçmenleri 309; –
 hastaları 44, 372; –ıslahatçıları 354; –
 ıslahatı 147, 335, 354, 369, 370; –ihtilâl
 cemiyeti 342; –ihtilâl komitesi/komite-
 leri 42, 334, 337, 338; –ihtilâl teşkilâtı
 337; –ihtilâlciler 38, 39, 42, 333, 335, 336,

337, 369; –ihtilâli/ihtilâlleri 42, 334, 335, 376; –istekleri 334; –iyilikseveri 378; –kadınları 352; –katliamı 118, 335, 336, 352, 375; –katogikosu 353; –kaynakları 47; –kitleleri 352; –komiteleri 47, 337, 341; –komitecileri 39; –köyleri 350; –krallığı 345; –Meselesi 40, 41, 119, 146, 329, 333, 335, 352, 353, 368, 372; –milli 45, 333, 354, 363, 368, 374; –millî renkleri 354; –muhamirleri 43, 44, 372; –olayları 9, 373; –patriği 42, 334, 352, 377; –Patikhânesi 41, 330, 333; –silahlı ihtilâli 376; –siyasi mahkumları 369; –toplumu 41, 330; –unsuru 374; –vatan-daşları 352; –vilâyeti/vilâyetleri 355, 356

Ermenice 41, 329, 362

Ermenilik 334, 337, 378; –akımı/akımları 255

Ermenistan 39, 42, 334, 337, 348, 352, 353, 355, 364, 369, 377; –Cumhuriyeti 376, 377; –ıslahatı 354, 355; –Meselesi 352

Ertuğrul Yatı 172

Erzin Kasabası 349, 351

Erzincan 225, 228

Erzurum 46, 166, 228, 355, 363, 365, 367, 375, 377

Esad Bey (Süvari Miralay) 243

Esad eş-Şukayr Efendi, Şeyh (Dinî Kitapları Tedkik Meclisi Reisi, Ordu Müf-tüsü) 185

Esad Haydar, Baalbekli doktor 21, 108, 293

Es-Salâh 293

Essen (Almanya) 34, 234

Eşref Bey, İzmirli 195

Etniki Eterya 333, 338, 341

Et-Tina 320

Eyüp Sabit, Dr. 296

F

Fahri Bey/Paşa (On Üçüncü Kolordu Ku-mandanı, Dördüncü Ordu Kumandanı Vekili, Medine Kumandanı) 31, 32, 33, 209, 215, 216, 286, 287, 288

Faik Paşa (Sihhiye Müfettişi) 113, 132

Falkenhayn, General (Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı) 34, 35, 225, 227, 230, 231, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244

Fas 36, 245

Fatih Sultan Mehmed 41, 330, 331

Fatih Zırhlısı 141, 142

Faysal, Emir/Şerif (Şerif Hüseyin'in oğlu, Hicaz Kralı) 213, 215, 271, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 297, 298, 306

Fehmi Bey, Yüzbaşı 347

Ferid Paşa (Dâhiliye Nâzırı) 343

Fethi Bey (İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Sekreteri) 58, 99

Fethiye 123, 126

Fevzi Paşa 243

Fırat 227, 228, 229; –menzil hattı 230; –Nehri 147, 229; –Vadisi 225

Figaro 298

Filistin 29, 32, 36, 38, 39, 120, 162, 187, 199, 205, 212, 213, 214, 215, 216, 222, 225, 226, 228, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 242, 244, 257, 258, 270, 276, 288, 297, 298, 301, 302, 314, 315, 317, 321, 325, 326; –Arapları 246; –başarı-sızlığı 224; –bölgesi 31, 209, 314; –cephesi 217, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 325; –Cephesi Ku-mandanı 233; –Cephesi Kumandanlığı 233, 239, 240, 241; –fırkaları 212; –halkı 266; –Hıristiyanları 258, 260; –İngiliz Ordusu Kumandanlığı 223; –Me-selesi 32; –Mintıkası Kumandanlığı 314;

–mülki makamları 236; –ordusu 236, 242, 244, 311; –sahilleri 301; –Sina sını-rını 33, 217; –taarruzu 235; –toprak-ları 212, 298

Filistinli; –Arap askerleri 209; –Arap-lar 211

Finike 163

Fitz Maurice (İngiltere baştercümanı) 65, 69, 72, 76

Flensburg (Almanya) 34, 234

Floransa Akademisi 320

Frankberg Bey, Miralay (Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi) 186, 195, 205, 210

Fransa 15, 20, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 39, 40, 55, 63, 87, 88, 90, 94, 103, 110, 111, 113, 114, 120, 121, 122, 132, 141, 142, 143, 146, 150, 151, 154, 155, 157, 161, 162, 164, 165, 166, 173, 177, 179, 181, 182, 249, 250, 261, 263, 293, 294, 296, 297, 311, 342, 352, 353, 354, 355, 368; –Ataşemiliteri 114; –Büyükelçiliği 87, 90, 122, 250, 293; –büyükelçisi 250; –Cum-hurbaşkanı 29; –Elçisi 114; –Hükümeti 20, 94, 103, 155, 297; –Konsolosluğu 250; –Konsolosu 294; –propagandası 249; –siyaseti 151; –Türkiye Dostluk Cemiyeti 26, 150

Fransız/Fransızlar 16, 18, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 33, 35, 54, 62, 88, 89, 90, 94, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 119, 120, 121, 122, 140, 141, 143, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 167, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 181, 213, 215, 216, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 258, 259, 260, 261, 263, 266, 271, 272, 273, 276, 282, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 310, 323, 324, 331, 333, 338, 339, 340, 343, 351, 352, 352, 353, 364, 376, 378; –aileleri 155; –askeri 167; –basını 88, 114, 151; –başbakanı 292; –belgeleri 251; –boyunduruğu 90;

–Büyükelçiliği 89, 108; –büyükelçisi 172; –Cizvit Ziraat Mektebi (Bekaa Vadisi) 324; –cumhuriyetçileri 343; –Cumhu-riyeti 252; –çıkarları 272; –dağ topları 150; –delegesi 364; –Deniz Kuvvetleri 152; –Dışişleri Bakanlığı 252, 293; –diplomatları 16, 22, 24, 62; –Doğu Ak-deniz Orduları 376; –donanması 143, 151, 176; –dostluğu 26, 88, 149, 151; –elçisi/elçileri 28, 94, 114, 172, 176; –eliti 108; –emelleri 297; –entrikaları 54; –gazeteleri 94, 249; –gemisi 140; –ge-nerali 149; –halkı 151; –himayesi 35, 245, 259, 298; –Hükümeti 88, 151, 153, 245, 263, 293, 294; –İhtilâli 331; –İngiliz anlaşması 272; –İngiliz rekabeti 251; –kamuoyu 24, 150; –Konsolosluğu (Şam) 35, 245, 246, 252, 263, 276, 292; –konsolosu 247, 250, 253, 258; –kuv-veti 167; –müfrezeleri 216; –mühendi-si 149; –mütehassısları 150; –okulları 121; –parası 254; –propagandaları 282; –sermayedarları 121; –siyaseti 18, 28, 94, 151, 174, 352; –subaylar 376; –şir-keti/şirketleri 149, 150; –topçuları 215; –Türk dostluğu 151, 153; –Türk ilişki-leri 26, 151; –vapuru 167; –vatandaş-lığı 90; –yazar 155

Fransızca 99, 231, 289

G

Gainsbrough, Dr. (Kudüs Amerikan Kon-solosu) 312

Galata Köprüsü 105

Galiçya 177, 226

Galip Bey (Ayân Üyesi, Adliye Müfet-tişi) 343

Gambell, Amiral 130, 131

Garroni, Marquis (İtalyan Büyükelçisi) 123, 124, 125

Gazeteciler 21, 29, 125, 126, 188

Gazetecilik 251
 Gazi Muhtar Paşa kabinesi 352
 Gazze 33, 209, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 238, 320; –cephesi 227, 238; –direnişçileri 221; –Grubu Savunması 221; –kahramanları 222; –Muharebesi (Birinci) 220, 223, 224; –Muharebesi (İkinci) 223; –Müdafaası 175; –Saldırısı (Birinci) 220; –Saldırısı (İkinci) 33; –Savaşı (Birinci) 219; –Savunması 33; –Savunması (Birinci) 219, 221; –Savunması (İkinci) 224; –taarruzu 223; –Bi’ru’s-Seb cephesi 222, 239, 240, 243, 244, 317; –Bi’ru’s-Seb hattı 33, 220, 223, 320; –Tellüşseria arası 223; –Tellüşseria-Bi’ru’s-Seb hattı 217, 219
 Gelibolu Yarımadası 102, 211
 Genç Türk ihtilâlcileri 336
 Genç Türkler 292
 George V (İngiliz Kralı) 298
 Genel Arap Kongresi 20, 102
 Girit 143, 338, 341, 356, 363
 Giritliler 338
 Goeben (Yavuz) 27, 28, 135, 136, 142, 167, 168, 170, 171, 172, 176, 180
 Goltz Paşa, Müşir (Irak Bölgesi Genel Kumandanı) 32, 212
 Grey, Edward (İngiltere Dışişleri Bakanı) 18, 91, 93, 364
 Gulkeviç, Konstantin (Rusya Büyükelçiliği Maslahatgüzârı) 365, 367, 368, 369
 Güllhane Hastanesi 53, 54
 Gümrük/gümrükler 147; –gelirleri 179
 Gümülcine 18, 93, 95, 96; –sancağı 18, 95
 Gümülcineli, Bkz. İsmail Bey, Gümülcineli
 Güney Kafkas Cumhuriyeti 377
 Gürcistan Cumhuriyeti 377
 Gürcü/Gürcüler 42, 332, 378; –siyasetçileri 378
 Güzel Sanatlar Akademisi Müdürlüğü (Roma) 320

H

Hacı Adil Bey (Dahiliye Nâzırı Vekili) 83
 Haç 294
 Haçın Kasabası (Adana) 346
 Haçlı Seferi/Seferleri 241, 294
 Haçlılar 241, 345
 Hadımköyü 82, 91
 Hâdimü'l-Haremeyni's-Şerifeyn 298
 Hafız Hakkı Bey (Erkân-ı Harbiye-i Umumiye İkinci Reisi) 180
 Hafir 231
 Hakkari 355
 Hakkı Halef, Şeyh (Şamlı Hanım Camii hademesi) 270
 Hakkı Kaptan 136
 Hakkı Paşa (Eski Sadrazam) 24, 120, 147
 Halâskâr Zâbitân grubu 66, 352
 Halep 30, 31, 34, 35, 43, 44, 120, 189, 191, 192, 209, 211, 212, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 237, 238, 244, 257, 264, 271, 298, 301, 303, 305, 306, 309, 313, 314, 315, 318, 322, 323, 324, 326, 371, 372, 373, 375, 376; –Adana yolu 375; –Ermenileri 44, 373; –fırkaları 212; –Hanefi müftüleri 264; –halkı 326; –hattı 120; –hububatı 305; –Hükümet Konağı 322; –iç kalesi 322; –İskenderun şosesi 191, 192, 314
 Halep ordu fabrika ve tezgâhları 323; –Posta ve Telgraf Dairesi 322; –Sancağı 306; –Valisi 238, 303, 314; –Vilâyeti 31, 44, 209, 303, 314, 373
 Halepliler 327
 Halet Efendi 57
 Haliç 25, 134, 135, 137, 138, 139, 140–Komodorluğu Dairesi 134; –Tersanesi/tersaneleri 25, 137, 138, 139
 Halide Edip Hanımefendi 323, 326
 Halil Bey 19, 76, 97, 98, 100, 158, 159, 165, 168, 169, 179, 180

Halil Paşa (Altıncı Ordu Kumandanı) 227
 Halil Zeine (*es-Salâh* Gazetesi Müdürü) 296
 Halilürrahman 238, 239, 315, 318
 Halkalı 82
 Hallaçyan Efendi, Mebus (Bahriye Nezâreti Hukuk Müşaviri) 123, 138
 Hama 20, 30, 103, 120, 192, 193, 232, 257, 271, 298, 301, 304, 305, 306, 307
 Hamade Ailesi (Hermel Nahiyesi derebeylerinden) 258
 Hamburg 34, 234
 Hamdi Bey (Bahriye Nezâreti Üçüncü Daire Başkanı, Korvet Kaptanı) 135, 136, 141
 Hamidiye (Adana) 348
 Hamidiye Alayları 361, 366
 Hanyunus 33, 217
 Harbiye; –Mektebi 186; –nâzırları 81; –Nezâreti Divan-ı Temyizi 282; –Nezâreti Meydanı 17, 81
 Hareket; –Ordusu 14, 16, 65, 66, 105; –Üssü Kumandanlığı 15
 Hariciye; –nâzırı 96; –Nezâreti 93, 234
 Harp, –*Cerideleri* 193; –*Mecmuaları* 11, 372, 373
 Harput 355, 365, 367
 Harunü'r-Reşid İmparatorluğu 252
 Hasan Fehmi Bey 347
 Hasan Rıza Paşa (Topçu Mütahassısı) 150
 Hatiru'l-Avce 318
 Hatti, Yosef (Beyrut'ta emlak sahibi) 296
 Havran 120, 242, 254, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 309
 Havre tezgâhları 26, 150, 152
 Haydar Bey (Meissener Paşa'nın yardımcısı) 293, 320
 Haydarpaşa İstasyonu 30, 113, 186
 Hayfa 120, 121, 212, 220, 266; –Alman Kolonisi 327; –şimendiferi 314, 324
 Hayri Efendi, Binbaşı (125. Piyade Alayı Kumandanı) 221

Hayri Efendi (Şeyhülislâm) 182
 Hazine-i Hâssa 290
 Heidelberg Üniversitesi 326
 Heinrich von Preussen, Prens 34, 234
 Henry MacMahon (Kahire İngiliz Komiseri) 271, 272, 297
 Hermel Nahiyesi (Cebel-i Lübnan) 258
 Heybeliada 172
 Heyet-i Islahiye 13
 Heyet-i Vükelâ 91, 92, 116, 166
 Hınçakist (Ermeni ihtilâl komitesi) 337, 343, 346; –liderleri 346; –Reforme (Ermeni ihtilâl komitesi) 343
 Hınçaklar 377
 Hıristiyan/Hıristiyanlar 99, 241, 248, 253, 258, 260, 294, 293, 295, 309, 330, 331, 332, 356, 357, 358, 359, 360, 361; –ahali 345; –azınlıklar 331; –halk 294, 361; –hükümetleri 299; –kavimler 353; –millet/milletler 330, 357; –nüfus 295; –üyeler 294; –yetimhaneleri (Kudüs) 309
 Hıristiyanlık 294, 332; –meselesi 40, 329
 Hırvatlar 338
 Hicaz 198, 199, 216, 273, 274, 298; –Askerî Fırkası 198; Hicaz Demiryolu 32, 120, 314, 318; –Demiryolu İdaresi 120; –Fırkası 198; –halkı 37, 290; –ihtilâli 217, 286; –sahilleri 274; –Sefer Kuvvetleri 201; –Seferî Kuvvetler Kumandanı 32; –toprakları 273; –valileri 292; –Valisi 200
 Hilâfet 30, 32, 36, 109, 201, 210, 251, 257, 261, 271, 273, 277, 297, 299
 Hilâl 294
 Hilmi Efendi, Bkz. Hüseyin Hilmi Efendi
 Hindenburg (Alman Mareşali) 235
 Hindistan 36, 46, 47, 161, 245, 251, 252
 Hint; –birlikleri 185; –Müslümanları 274; –Okyanusu 271
 Hit 226

Hule; –bataklığı (Suriye) 325; –Gölü 317
 Hulusi Bey (Suriye Valisi) 245, 246, 258, 262, 315
 Humann, Kaptan (Alman Deniz Atasesi) 168
 Humus 30, 193, 247, 257, 258, 271, 298, 301, 305, 307
 Huvik, Monsenyör (Maruni Patriği) 259
 Hülâgu 106
 Hürriyet ve İtilâf Fırkası 68, 69
 Hürriyet-i Ebediye Tepesi 84
 Hüseyin Hilmi Efendi, Yüzbaşı (İstanbul Muhafızı Cemal Bey'in yâveri) 75, 84
 Hüseyin Hilmi Paşa (Sadriazam) 57, 343, 347
 Hüseyin Paşa, Şerif (Mekke Emiri, Hicaz Kralı) 37, 200, 210, 257, 288
 Hz. Eyüp 354
 Hz. Hamza (Medine) 287
 Hz. Mevlâna, Bkz. Mevlâna Celaleddin-i Rumi
 Hz. Muhammed/Peygamber 37, 182, 215, 276, 280, 281, 283, 284, 286, 290
 Hz. Ömer (İslâm Halifesi) 298

I

Illustration 108
 Inflexible Zırhlısı 142
 Irak 29, 39, 106, 226, 252, 278, 297, 298, 376; –askeri harekâtı 32, 212; –Cephesi 226; –halkı 339; –ordusu 228
 İslah Heyeti Reislîği 325
 İslahiye 13, 313, 314, 315, 318
 İslahiyyun (Arap ihtilâlcileri) 254, 256, 259, 261, 263, 265, 267, 268; –ileri gelenleri 265; –Partisi 258
 İsparta 126

İ

İbn 31, 197, 206, 207, 208

İbni Cefcafe, Bkz. Cefcafe
 İbnüssuud (Arap emiri) 31, 32, 199, 210, 257, 291
 İbnürreşid, Emir 31, 210, 257, 291
 İbrahim Bey (Adliye Nâzırı) 78, 160, 165, 182
 İcadiye 183
 İctihad 37, 290
 İdare-i Örfiye Kararnâmesi 60, 61
 İdarî Adem-i Merkeziyet 339, 341, 247
 İdris, Seyyid 254
 İgnatiyef (Bulgar Dışişleri Bakanı) 99
 İhracat yasağı 302
 İkdam 57
 İkinci; –el-Ceza 197; –el-Habra 197, 316; –el-Hayra 201; –Kanal Harekâtı 33; –Kanal Seferi 31, 32, 43, 196, 209, 210, 212, 217, 273, 315, 371; –Kolordu Dördüncü Fırka Kumandanlığı 14; –Ordu 13; –Ordu Karargâhı (Harbiye Mektebi) 186; –Ordu Kumandanlığı 27, 166
 İmroz 22, 110
 İngiliz/İngilizler 22, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 38, 47, 113, 114, 115, 120, 142, 146, 147, 148, 149, 152, 166, 167, 170, 172, 173, 174, 181, 185, 187, 197, 198, 201, 202, 203, 206, 207, 210, 213, 214, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 238, 240, 241, 242, 244, 250, 251, 252, 257, 259, 260, 261, 266, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 285, 287, 291, 297, 298, 299, 305, 308, 314, 315, 325, 333, 338, 339, 340, 351, 364, 378, 401; –amirali 130, 148; –askeri/askerleri 222; –basını 253; –baştercümanı 119; –birliği/birlikleri 33, 214, 221; –Büyükelçilîği 79; –cephesi 231; –Ceza Hukuku 67; –delegesi 364; –Deniz İslahat Heyeti 115; –desteği 247; –diplomati/diplomatları 149, 176; –Doğu Akdeniz Orduları 376;

–Doğu Ordusu Kumandanlığı 223; –donanması 27, 140, 168, 224; –dostluğu 148; –egemenliği 46, 162, 224; –elçisi/elçileri 91, 169; –emelleri 147, 297; –entrikaları 54; –fırkaları 232; –Fransız ittifakı 272; –gazetesi 298; –genel müdür 138, 139, 142; –genel müfettiş 147; –Genelkurmayı 207; –generalı 45, 220, 221, 222, 224; –görevlileri 253; –gücü 202; –gümrük müfettişi 147; –hadisesi 76; –hâkimi 67; –hazırlıkları 231; –hecimli müfrezeleri 208, 216; –himayesi 252, 339, 340; –Hükümeti 271, 272; –İslah heyeti 111, 112, 130, 139, 148; –İçişleri Bakanlığı müfettişi 147; –işçileri 139; –konsolosu 250; –köprübaşı tahkimâtı 214; –kumaşları 210; –kumpanyası 126; –kuvveti/kuvvetleri 31, 178, 197, 202, 232; –memurları 148, 271, 364; –müfrezeleri 216; –mürettebatı 171; –mühendisleri 139; –nüfuzu 253; –Ordusu 203, 220, 223, 226, 228, 241; –parası 298; –Parlamentosu 253; –propagandaları 282; –raporu 207; –resmî belgeleri 251; –resmî kurumları 65; –Rus anlaşması 149; –saldırısı 224; –savunma güçleri 213; –siyaseti 18, 93, 94, 148, 154, 161, 253; –subayı/subayları 115, 170, 171, 376; –süvari alayı 216; –süvari müfrezeleri 208, 216; –süvarileri 243-244; –şirketleri 139, 147, 148; –şirketleri mühendisleri 139; –tankı 224; –telsiz-telgrafı 223; –topçuları 215; –Türk dostluğu 149; –yardımcı kruvazörü 203; –zırhlıları 31, 203
 İngilizce 171
 İngiltere 16, 18, 22, 25, 26, 28, 29, 39, 40, 46, 55, 93, 111, 113, 137, 141, 142, 143, 146, 148, 152, 161, 162, 164, 166, 167, 173, 181, 182, 250, 251, 253, 297, 352, 354, 355, 368; –baştercümanı 65, 69, 76; –Büyükelçilîği 16, 65, 69, 76, 79;

–Deniz Bakanlığı 27, 166; –Dışişleri Bakanlığı 147, 176, 271; –Hükümeti 143, 148, 166, 253, 271, 273, 364; –kamuoyu 76; –Sefâreti 16
 İntelli 318
 İran; –sınır tashihleri 111; –sınırı 271
 İrtica 105
 İskeçe 19, 93, 96
 İskenderiye 254, 308, 351
 İskenderun 30, 189, 190, 191, 271, 318; –Körfezi 189, 346, 376; –Halep şosesi 191; –sahilleri 212; –Toprakkale hattı 189
 İslâm/İslâmiyet 29, 103, 186, 203, 254, 256, 265, 275, 280, 281, 291, 294, 299, 352; –Devleti 29; –dünyası 21, 36, 107, 109, 187, 210, 245, 246, 256, 273, 275, 281, 291, 297, 299, 324; –hakları 36; –halifeliği 273, 276, 277, 284, 291; –halifesi 260, 273, 337; –Hilâfeti 21, 106, 162, 193, 261, 297, 299; –hukuku 38, 257; –merkezleri 298; –mülkü 298; –Şeriati 290; –tarafatları 249; –toprakları 299; –ülkeleri 245; –hareketlerin tevhidî 36, 245
 İsmail Bey (Divan-ı Harp Reisi) 135
 İsmail Canbolat (Dâhiliye Nâzırı) 45
 İsmail Hakkı Bey, Gümülcineli 15, 16, 56, 69, 73, 74
 İsmail Hakkı Bey (Adana Valisi) 189, 313, 314
 İsmail Kaptan (Haliç Komodoru) 137
 İsmet Bey (Erkân-ı Harbiye Binbaşısı) 19, 97
 İspanya 308; –Kralı 308
 İspanyol vapuru 254
 İstanbul 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 29, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 70, 72, 74, 75, 76, 79, 80, 82, 83, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 96, 97, 99,

100, 102, 104, 105, 106, 108, 110, 113, 114, 115, 132, 135, 137, 138, 141, 142, 143, 148, 149, 150, 152, 155, 158, 161, 166, 167, 172, 174, 178, 181, 187, 188, 195, 206, 207, 210, 211, 212, 213, 216, 226, 230, 235, 236, 237, 23, 239, 240, 241, 242, 243, 246, 250, 252, 253, 255, 266, 276, 277, 278, 282, 286, 290, 292, 293, 299, 303, 304, 305, 308, 313, 314, 315, 320, 322, 323, 325, 326, 329, 330, 332, 335, 337, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 348, 351, 352, 354, 355, 367, 371, 372, 373, 377, 378; –Antlaşması 18, 19, 23, 94, 95, 117; –güvenlik kuvvetleri 64; –hanımefendisi 83; –Hükümeti 27, 39, 121; –Konferansı 93, 95, 96; –Liman Riyâseti 132; –Limanı 169, 171; –Merkez Liman Riyâseti 132; –Muhafızlığı 10, 14, 15, 16, 20, 24, 51, 53, 60, 61, 62, 64, 66, 77, 79, 101, 103, 111, 122; –Patrikhânesi, Bkz. Ermeni Patrikhânesi; –Rum Patriği 378; –Rus Büyükelçiliği 343, 355; –Rus büyükelçisi 352; –ufku 158

İstanbul 97
İstanköy 122
İstibdat 332
İstinye 158
İsviçre 45; –Büyükelçiliği 188
İsviçreli 320, 351
İşkodra Kalesi 18, 216
İtalya 123, 125, 147, 154, 159, 163, 266, 321, 351; –Büyükelçiliği 122; –büyükelçisi 126; –delegesi 364; –desteği 247; –Hükümeti 124; –kamuoyu 123; –Savaşı 137; –sermayedar grupları 123
İtalyan/İtalyanlar 29, 107, 122, 123, 126, 308, 338; –aileleri 310; –baştercümanı 146; –diplomatu 123; –donanması 17, 84; –işçileri 123; –kamuoyu 124; –mühendisleri 123, 124; –parası 254; –vapuru 254

İtilâf; –Devletleri 35, 160, 162, 163, 164, 167, 169, 172, 173, 174, 175, 177, 180, 183, 226, 227, 244, 269, 271, 308, 311; –Donanması 309; –gazeteleri 311; –grubu 163; –komutanları 311; –Devletleri 164
İttihâd-ı İslâm 249; –gazeteciliği 251
İttihâd-ı Osmanî (Beirut)
İttihat ve Terakki/İttihat ve Terakki Cemiyeti 10, 13, 14, 17, 20, 25, 37, 39, 44, 45, 64, 66, 74, 85, 87, 99, 101, 102, 104, 105, 110, 145, 146, 292, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 345, 464; –Genel Merkezi 45, 341, 343, 344; –genel sekreterliği 64; –ileri gelenleri 17, 20, 39, 64, 74, 102, 146; –Fırkası 122, 247, 290; –Hükümeti 340; –ileri gelenleri 344; –kabinesi 250, 252; –Komitesi 248
İttihatçılar 14, 27, 37, 290
İzmir 226, 253, 299, 352; –Merkez Liman Riyâseti 132; –Rumları 23; –Vilâyeti Rumları 23, 117
İzmit 25, 137, 138, 139; –Körfezi 25, 137, 138
İzvolski (Paris Rus Elçisi) 354
İzzet el-Cündî (Arap ihtilâlcisi) 247, 254
İzzet Paşa (Başkumandan Vekili, Harbiye Nâzırı, Kafkas Orduları Grubu Kumandanı) 22, 82, 92, 107, 113, 227, 228, 229

J

Japonlar 161
Jekof, Miralay (Bulgar Genelkurmay İkinci Başkanı) 100, 101
Jeomanry Süvari Fırkası 220
Jouly (Maliye Memurları Genel Müfettişi) 149

K

Kâbe 253
Kabun Çiftliği (Şam) 280

Kadıköy Ermenileri 335
Kaf Dağı 377
Kafkas; –Cephesi 225; –Orduları Grubu 227; –ordusu 45
Kafkasya 178, 336, 376, 377; –Ermenileri 336, 369; –Ermenistan Cumhuriyeti 377; –Ermenistanı 377
Kahire 201, 269, 270, 271; –sokakları 207
Kahtanî 256
Kalatünnahl 195, 196, 201, 208
Kâmil el-Esad Bey (Beirut Mebusu) 267
Kâmil Paşa (Eski Sadrazam) 15, 16, 17, 18, 53, 55, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 85; –kabinesi 14, 20, 69, 102, 247
Kanal 30, 31, 186, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 213, 214, 215, 231, 287, 315, 316, 319; –Harekâtı 9, 30, 33, 185; –Seferi 29, 30, 31, 43, 185, 186, 187, 195, 198, 199, 204, 207, 208, 213, 254, 258, 259, 265; –Seferi (Birinci) 30, 31, 188, 195, 196, 198, 201, 203, 206, 207, 209, 213, 265, 314, 315, 319; –Seferi (İkinci) 31, 32, 43, 196, 209, 210, 212, 217, 273, 315, 371
Kantara 30, 200, 202, 214, 216
Kapitülasyon/Kapitülasyonlar 24, 64, 110, 120, 121, 163, 173, 179, 370
Kapyo (Fransa Maliye Bakanı) 249
Karaağaç 101; –Limanı 100
Karaborsacılar 305
Karaborsacılık 307
Karadağ 351
Karadeniz 28, 29, 132, 135, 180, 181, 182; –Boğazı 26, 139, 140, 166, 167; –sahilleri 132
Karaferye 99
Karmel Dağı (Hayfa) 212
Kars 228
Kastamonu 43, 372
Katıba 216, 217

Katıma 191, 192, 313, 314, 318; –İstasyonu 191, 192
Kavala 98
Kayık yarışları 172
Kemal Bey (Erkân-ı Harbiye Kaymakamı) 80, 81, 216
Kerbela 36, 257
Kerk Sancağı 302, 307
Kerkük 226
Kıbrıs 338
Kırcaali (Edirne) 18, 95; –kazası 18
Kırım Savaşı 161, 331
Kırklareli; –İstihkâm Şubesi 13; –Sancağı 117; –Edirne şosesi 191; –Pınarhisar-Vize-Saray şosesi 191
Kırmızı Kitap 247, 282, 292
Kızıldeniz 134, 271; –Komodorluğu 133; –sahilleri 132; –sahilleri Arapları 311
Kiel 34, 234
Kilikya 345
Koçana (Makedonya) 106
Konya 14, 30, 43, 187, 189, 372, 375; –halkı 187; –Ovası 325
Kostantin 145
Kozan Sancağı 346, 349
Köstence 59, 72
Kresna Boğazı 99
Kress Bey/Paşa (Erkân-ı Harbiye Reisi, Filistin Cephesi Kumandanı) 31, 185, 195, 197, 204, 205, 208, 216, 217, 222, 223, 233, 235, 236, 238, 239
Kreuznach (Almanya) 34, 234, 235
Kroker Oteli (Beyoğlu) 104
Krupp; –dağ topları 150; –fabrikası (Essen) 34, 234
Kudüs 31, 35, 120, 188, 199, 200, 208, 209, 210, 220, 222, 225, 228, 230, 235, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 246, 259, 264, 265, 267, 276, 285, 298, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 314, 315,

- 319321, 323, 324; —Amman yolu 242; —Belediyesi 303; —fakirleri 307; —halkı 305; —Hanefî müftüsü 264; —iç kalesi 321; —ileri gelenleri 209; —Mıntıkası Kumandanlığı 31, 209; —mutasarrıfı 302, 303; —Rus manastırları 309; —Rum Ortodoks patriği 309, 310; —sancağı 31, 209; —Yafa şosesi 317
- Kunaytara 314, 315, 318
- Kur'ân-ı Kerim* 36, 257
- Kusayme 316, 319; —İstasyonu 319
- Kütülemmare 228; —cephesi 226; —Muhasarası 175
- Kuveyt; —Adası 339; —havalisi 252; —Şeyhi 339
- Kuxhaven (Almanya) 34, 234
- Kuzey Denizi 140
- Kuzey Kafkasya; —Cumhuriyeti 378; —siyasetçileri 378
- Küçükçekmece 82
- Kühlmann (Almanya Büyükelçiliği Müsteşarı) 179
- Kürdistan 39; —beyleri 330; —derebeyleri 331, 332; —Prensligi 370
- Kürek cezası 108, 246
- Kürt/Kürtler 42, 192, 260, 334, 335, 343, 352, 369, 374, 375, 377; —beyleri 330, 370; —çevreleri 334; —derebeyleri 330, 331; —halkı 374; —katliamı 375; —Kulübü 340; —muhacirler 375; —Süvari Alayları, Bkz. Hamidiye Alayları; —unsuru 374
- Kürtçe 362
- Kütahya 333
- L**
- Lawster, Charles (Eski İngiliz Elçisi) 148
- Lazare (Avusturya Büyükelçiliği Tercümanı) 64
- Lazkiye Sancağı 346
- Légion d'Honneur 155
- Le-tüftahanne'l-Kostantiniyye... 299
- Les Vêpres Ciliciennes* (Moşeg) 349
- Levent Çiftliği 157
- Liman von Sanders Paşa (Alman Generali) 22, 23, 113, 115, 116, 122, 150, 167, 244, 325
- Limni 100
- Limpus Paşa, Amiral (Islahat Heyeti Başkanı) 25, 130, 131, 132, 133, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 170
- Lipsivos (Yazar) 372
- Litani Deresi (Suriye) 325
- Londra 22, 24, 25, 39, 110, 120, 123, 137, 173, 253, 272, 354, 364; —Antlaşması 93; —Protokolü 22, 110, 123, 354
- Lowther (İngiliz Elçisi) 80
- Ludendorff (Alman Generali) 235
- Lut Gölü 324, 325; —Denizcilik İşletmesi (Suriye) 324, 325; —sahili 324
- Lübnan 211, 212, 249, 257, 258, 259, 292, 293, 296, 297, 298, 302, 309, 311, 323; —halkı 259, 301, 311, 312; —Hıristiyanları 258; —imtiyazları 258; —Marunileri 262; —mutasarrıfı 302; —sahili 301; —yarımadası 338
- Lübnanlılar 259, 303, 311
- Lütfullah Bey, Prens 66, 67
- Lyon 152
- M**
- Maan 198, 201, 210, 215, 216, 236, 240, 242, 243; —cephesi 240
- Mâbeyn Başkitabeti 82
- Macarlar 105
- Mahmud II (Osmanlı Sultanı) 332
- Mahmud Kâmil Bey, Miralay (Beşinci Kolordu Komutanı) 183
- Mahmud Muhtar Paşa (Berlin Elçisi) 177
- Mahmud Paşa Yokuşu 60

- Mahmud Paşa, Çürüksulu (Bahriye Nâzırı, Nâfia Nâzırı) 19, 25, 60, 76, 77, 91, 97, 127, 129, 130, 133, 137, 182
- Mahmud Şevket Paşa 14, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 51, 53, 55, 60, 64, 65, 68, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 83, 85, 87, 90, 102, 110, 111, 113, 117, 120, 148, 150; —hadisesi 73; —kabinesi 20, 23, 60, 102, 117; —olayı 16, 73, 74, 75; —suikastı 16, 68, 76
- Makedonya 100, 105, 106, 117, 118, 338, 339, 341; —Bulgar Komitesi 338; —Komitesi 341; —Meselesi 100; —mezâlimi 118, 119; —Müslüman ahalisi 24, 119; —Müslüman ahalisi 24, 119; —Müslümanları 295; —Rum Komitesi 338; —Savaş Komitesi 338; —Türkleri 23, 117
- Malatya 355
- Maliye; —İslâhat Komisyonu 149; —memurları 149; —Nâzırı 15, 24, 53, 91; —Nezâreti 304; —Nezâreti Vekâleti 183
- Mallet, Louis (İngiliz Büyükelçisi) 28, 126, 148, 172, 173, 176
- Malumyan Efendi, Agnoni (Taşnaksüt-yun lideri) 337, 341, 342
- Mamuretülaziz 44, 372, 377
- Manastır 100
- Manchester Guardian* 213
- Mandelstam (Moskof Diplomatı, Rusya Büyükelçiliği Baştercümanı) 10, 165, 260, 262, 289, 301, 310, 311, 330, 331, 332, 333, 335, 337, 351, 352, 355, 370, 375, 376
- Mantartepe 221
- Mardinî Arif Bey, Vali 102
- Margerie, P. de (Fransa Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müdürü) 153, 154, 155, 161, 253
- Marmara 28, 137, 167, 172; —Denizi 167
- Marne yenilgisi 177
- Marquis Pallarcini (İstanbul Avusturya Büyükelçisi) 64
- Marsilya 152
- Maruni/Maruniler 259, 307; —kiliseleri 303; —patriği 259, 303, 307, 308, 310, 311
- Maslak 158
- Maucorps (Fransa Ataşemiliteri) 54, 55, 114
- Maurice, Fitz (İngiltere Büyükelçiliği Baştercümanı) 65, 69, 72, 76, 248, 250
- Mavi Kitap* 176
- Mebuslar Meclisi 91, 102, 104, 149, 183, 246, 343
- Meclis-i Ayân 21, 104
- Meclis-i Mebusân, Bkz. Mebuslar Meclisi
- Meclis-i Vükelâ 78, 92, 125, 165, 166, 178, 181, 182, 230, 282, 366
- Medine (Medine-i Münevvere) 32, 33, 38, 200, 201, 213, 215, 216, 253, 266, 274, 277, 278, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 305, 306; —Arapları 286; —çevresi 303; —Kumandanlığı 32, 215; —muhafızı 200, 216, 278, 283, 284, 287, 288; —Muhafızlığı 32, 286; —Müdafaası 175; —münafıkları 281; —ordu ambarları 305
- Mehmed Ali Paşa (Mısır Valisi) 333
- Mehmed Hayreddin Bey (Salih Paşa'nın biraderi) 90
- Mehmed Paşa, Azimzâde (Şam Mebusu) 283
- Mehmed Reşad (Osmanlı Padişahı) 172, 177, 182
- Meissner Paşa (Bağdat Demiryolu Hattı Başmühendisi) 317, 318, 319, 320
- Mekke (Mekke-i Mükerrerme) 37, 38, 200, 201, 210, 216, 276, 277, 278, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 298, 305; —çevresi 274; —Emiri 31, 37, 210, 257; —Emirliği 251, 291; —gönüllüsü 277; —kadısı 38, 290; —mücahitleri 286; —şerifi 271, 272, 273
- Menlik 341
- Menzil/menziller 197, 198, 206, 315, 317; —ambarları 44, 304, 316; —binaları 208;

–doktorları 44; –fabrikaları 316; –hastaneleri 316; –hattı/hatları 43, 197, 199, 230, 242, 315, 316, 317, 371; –işleri 209; –istikameti 316; –kolu/kolları 209; –kumandanlığı 196; –müfettişi 315; –müfettişliği 199, 240, 315; –nokta kumandanlığı 316; –noktası-noktaları 32, 191, 196, 197, 208, 212, 240, 315, 316; –postaları 314; –tesisleri 196, 317; –teşkilâtı 43, 196, 201, 208, 213, 214, 229, 277, 371; –Umumi Müfettişliği 14, 51

Meriç 93, 94, 101

Merkez Komutanlığı 73, 74, 81, 83; –Komutanlığı Hapishanesi 73, 74

Merkez Kumandanlığı 55, 56

Merkez liman reislikleri 132

Mersin 212, 271, 272, 273, 297

Mescid-i Aksâ 321

Messengeri Maritimes vapuru 17, 75, 80, 169

Mestakarasuyu 99; –Vadisi 94

Mesudiye 319; –gemisi 137, 142

Meşihat 104

Meşrutiyet 85, 105, 106, 111, 191, 251, 290, 340, 341, 342, 344, 346

Metropol Oteli (Viyana) 56, 58

Mevlâna Celaleddin-i Rumî 187, 188

Mevlây Hafız 249, 250

Mevlevî Taburu, Gönüllü 188

Mezopotamya 43, 44, 161, 162, 338, 371, 372, 373

Mısır 16, 17, 20, 29, 31, 36, 75, 102, 109, 161, 162, 178, 185, 187, 202, 206, 213, 214, 245, 252, 266, 267, 270, 339, 340; –gazeteleri 251, 262, 265; –işleri şubesi 188; –limanları 274; –Meselesi 173; –seferi 188, 195; –seyahati 266; –Siyasî Komiseri 249; –temsilcisi 271; –Valisi 333; –vatanseverleri 30, 201, 202

Mısırlı/Mısırlılar 21, 105, 188, 252; –gençler 340

Midhat Paşa anayasası 337

Midhat Şükrü Bey 92, 103

Midilli (ada) 13, 100

Midilli, Bkz. Breslau

Millî Mücadele 46, 299

Milliyetçilik 118, 332; –akımları 118, 332

Misis 348

Moda açıkları 171

Mojikler 331, 332

Mondros Mütarekesi 32, 35, 215, 244, 373, 463

Mora 336

Morgenthau (Amerika Büyükelçisi) 10, 113, 116, 118, 119, 165, 178, 179, 259, 260, 310, 330, 375

Moskof/Moskoflar 375, 378; –Diplomatı 260; –felâketi 377; –hükümet merkezi 333; –kurnazlığı 369; –siyaseti 332, 352, 369, 374, 375; –yayımlığı 377; –yazarı 332

Moşeg Efendi, Papaz (Adana Ermeni Mu-rahhasası) 346, 347, 348, 349, 350, 351

Muğla 123

Muhacir/Muhacirler 23, 43, 44, 118, 119, 363, 372, 373, 374, 375, 420

Muhafızlık Dairesi 77

Muhammed Kürt Ali (*el-Muktebes* Gazetesi Sahibi) 20, 102, 246, 247

Muhib Bey (Polis Umum Müdürlüğü Siyasî Kısım Müdürü) 69

Muhtar Bey (Şimendiferler Umum Müdürü) 124

Mukattam 252

Murray, General (İngiliz Doğu Akdeniz Askerî Birlikleri Başkumandanı) 219, 220, 222, 224

Musa Baba 376

Musa Kâzım Bey, Kaymakam 196

Mustafa Abdülhâlik Bey (Halep Valisi) 306

Mustafa Kemal Bey/Paşa (İkinci Ordu Komutanı, Yedinci Kolordu Kumandanı)

34, 35, 46, 47, 107, 225, 227, 234, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 299

Mustafa Neccâv, Şeyh (Beyrut Müf-tüsü) 264

Mustafa Remzi Paşa, Ferik (Adana Fırka Kumandanı) 348

Mustafabey İstasyonu 189

Musul 191, 192, 225, 273, 297, 318

Muş 225

Mutlakiyet 344

Mübâdele 23, 118

Mübârek es-Sabah (Kuveyt Şeyhi) 339

Mümtaz Bey, Süvari Binbaşısı (Cemal Paşa'nın yâveri, Arap Gönüllü Müf-rezesi Kumandanı) 185, 195

Mürteciler 65

Müslüman/Müslümanlar 18, 23, 38, 95, 118, 119, 172, 210, 241, 253, 260, 274, 275, 281, 290, 291, 293, 294, 295, 296, 299, 309, 331, 332, 336, 345, 348, 349, 350, 351, 353, 357, 358, 359, 360, 361, 367, 375, 423, 424; –ahali 118, 119; –Araplar 103; –çevreler 349, 463; –du-yarlılığı 145; –halk 23, 93, 95, 100, 146, 260, 347, 361, 423, 424; –ileri gelen-leri 245, 248; –kadınlar 15, 61; –ka-muoyu 295, 462; –köyü 119; –memle-ketleri 298; –milleti 187; –mutasarrıf 424; –seçmenler 367; –taassubu 294; –topluluklar 41, 330; –toplumlar 299; –Türk halkı 42, 334; –ülkeler 36, 255; –varlığı 256

Müslümanlık 40, 329

Mütareke, Bkz. Mondros Mütarekesi

Müttefik; –donanması 210; –konsolos-ları 209

N

Nablus 35, 120, 239, 244, 314, 315, 319; –mutasarrıfı 239

Naci Bey (Kaymakam) 53

Naci Efendi 57

Naçeviç (Bulgar Elçisi) 19, 97

Nâfia Nezâreti 21, 22, 24, 105, 113, 122, 123, 124, 126, 149, 183; –Vekâleti 22, 113

Nahle Matran Paşa, Baalbekli 35, 245, 246, 292, 293

Nâsıra 35, 238, 244, 314, 315, 318

Navarin (1821) 333

Nâzım Bey 57, 58

Nâzım Paşa (Harbiye Nâzırı) 15, 53, 54, 55

Necef 36, 257

Necib Bey, Miralay (İkinci Ordu Kumand-anlığı Kaymakamı) 210, 216

Necid 199, 36

Necmeddin Molla 98

Nerses Efendi (Ermeni Patriği) 42, 334

Nesib el-Atriş Bey (Dürzi Reisi) 13, 263

Nevrekep 99

Nice (Paris) 59

Nihad Reşad Bey, Dr. 64, 65, 341

Nikolai Bey (Alman Miralayı) 183

Notre Dame de Sion Mektebi (Pangaltı) 84

Numanî 256

Nuri Bey (Enver Paşa'nın kardeşi) 210

Nuri Şa'lân, Şeyh (Revale Aşireti Reisi) 275

O

Odesa 28, 181, 182

Ohri 100

Oktorova 121; –vergisi 121

On İki Ada 124

Ordu Maliye Müşaviri 304

«Ordunun Siyaseti» (Ahmed Rasim) 188

Ortaköy (Edirne) 18, 95

Ortodoks 293

Oskan Efendi (Posta ve Telgraf Nâzırı) 182

Osman Nizami Paşa (Nâfia Nâzırı) 91, 121, 122

Osman Paşa (Beşinci Ordu Müşiri) 106

Osmancık taburu (Teşkilat-ı Mahsusa) 257

Osmanbey Gazinosu 158
 Osmaniye (Adana) 105, 137, 313, 314, 318, 341
 Osmaniye (Makedonya) 105
 Osmaniye Zırhlısı 137
 Osmanlı/Osmanlılar 11, 16, 18, 22, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 93, 94, 114, 258, 265, 293, 330, 331, 336, 340, 342, 345, 366, 377, 378; –Alman İttifak Antlaşması 177; –askeri/askerleri 31, 33, 263; –askeri gücü 114; –askeri görevlileri 19; –askeri hizmeti 170; –askeri kuvveti 22; –Avrupası 355; –Bahriye Islâhâtı 25, 131; –Bahriye Nâzırı 167, 171; –Bahriye Nezâreti 139; –Bahriyesi 25; –bandırası 166; –başkenti 84; –bayrağı 180; –birliği/birlikleri 21, 35, 106, 219, 340, 342; –birliği siyaseti 339; –Birliği Siyasî Cemiyeti 341; –Bulgar ittifakı 97; –cephesi 244; –çıkarları 34, 62, 121, 230; –delegasyonu 97, 110; –delegeleri (İstanbul Konferansı) 93; –devlet politikası 90; –Devleti 10, 27, 28, 29, 32, 37, 38, 40, 41, 42, 45, 126, 161, 182, 247, 251, 261, 262, 329, 334, 355, 361, 363; –donanması 25, 28, 29, 170, 172, 181, 182; –Ermenileri 353, 377, 378; –Fransız ittifakı 26; –gemisi/gemileri 180; –Genel Karargâhı 210; –Genelkurmayı 269; –halifeleri 283; –Halifelîği 339; –Hanedanı 69, 70, 72, 284; –harp cepheleleri 225; –Heyet-i Vükelâsı 116; –heyet 19; –Hıristiyanları 294, 295; –Hilâfet makamı 261; –Hilâfeti 255, 264; –hukuku 121; –hükümet adamları 22; –Hükümeti 10, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 45, 93, 95, 98, 99, 102, 110, 111, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 151, 154, 155, 159, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 181, 182, 205, 226, 230, 233, 244, 246, 254, 262, 265, 274, 296, 310, 333, 334, 341, 342, 351, 353, 354, 356, 364, 365, 366, 369, 370, 375; –Hürriyet Cemiyeti 13; –İmparatorluğu 38, 40, 42, 68, 153, 161, 162, 163, 164, 171, 188, 203, 225, 243, 244, 254, 331, 336, 338, 340, 342, 377, 378; –Kafkas Ordusu 45; –kâğıt parası 306; –kahramanlık tarihi 224; –kamuoyu 124; –karasuları 27; –kolordusu 112, 115; –kumandanı 242; –kuvveti/kuvvetleri 30, 31, 33, 201, 219, 220, 221, 222; –İmanları 132; –milleti 342; –mahkemeleri 67; –makamları 28; –mülkü 90; –memleketleri 331; –Meşrutiyet idaresi 342; –Meşrutiyet tarihi 344; –milleti/milletleri 183; –mürettebatı 28, 141, 171, 180; –müşirleri 116; –obüs bataryası 219; –Ordusu/orduları 18, 22, 23, 27, 35, 38, 42, 45, 93, 110, 112, 192; –pağıshahı 330, 331; –pontonları 31; –Rus Savaşı (1853) 333; –Rus Savaşı (1877-1878) 40, 42, 329, 334; –sahilleri 25, 132, 274; –Saltanat hukuku 35, 241; –Saltanat makamı 261; –Saltanatı 29, 376; –sancağı 26, 143, 171; –savaş gemileri 28, 183; –savaş tersanesi 139; –sefer kuvvetleri 31; –seri ateşli sahra bataryası 219; –sınırı/sınırları 23, 117, 145; –siyasetçileri 378; –siyaseti 21, 109; –siyasî varlığı 374; –subayı 140, 171; –suları 27, 142, 168; –Sultanı 39; –tacı 333; –tahtı 333; –tarihi/tarihleri 41, 221, 329; –tebaası 262, 356; –teklifleri 24; –toplumu/toplumlari 338, 342; –toprakları 251, 279, 333, 337, 338, 341, 364; –unsurları 339; –ülkeleri haritası 63; –ülkesi/ülkeleri 23, 41, 42, 117, 118, 149, 255, 258, 269, 294, 329, 334, 336, 344, 366; –varlığı 40; –vatandaşları 123; –vatandaşlığı 90; –vatanı 45, 374; –vilâyetleri 355; –Yunan Seferi 112
 Osmanlılık 30, 251, 336, 341, 378

Ostende (Almanya) 34, 235
 Ostrorog, Kont (Armstrong-Vickers İnşaat Şirketleri Hukuk Müşaviri, İstanbul'da avukat) 138
 Ottavi (Şam Fransız Konsolosu) 253
 31 Mart Vakası 16, 65, 66, 344
Ö
 Ömer el-Cezayirî, Emir (Abdülkadirzâde Emir Ali Paşa'nın biraderi) 290
P
 Pallavicini (Elçi) 159
 Pangaltı 84
 Panislâmizm hareketi 47
 Papa 308, 311
 Paris 20, 24, 26, 27, 56, 60, 103, 110, 120, 121, 143, 150, 151, 152, 155, 174, 253, 353; –Akademisi 320; –Arap Kongresi 103, 246, 353; –büyükelçisi 39; –Kongresi 103, 337; –Osmanlı Büyükelçiliği Kâtipliği 292; –piyasası 147
 Patrik efendi 259
 Patrikhane 330, 378
 Pera Palas Oteli 378
 Petersburg 155
 Petriç Kazası (Makedonya) 105, 341
 Petrol 147
 Philip Chetwode 220
 Pichon (Fransa Dışişleri Bakanı) 88, 89, 90, 353
 Picot, Georges 272
 Pire Mehmed Sokağı (Beyoğlu) 84
 Poincaré (Fransa Bakanlar Kurulu Başkanı) 295
 Polis; –Müdüriyeti 64; –Umum Müdürlüğü 55, 82, 83; –Umum Müdürlüğü Siyasî Kısım Müdürlüğü 69
 Pomaklar 99
 Port Arthur 161
 Portsaid 252
 Posta ve Telgraf Nezâreti 182; –Vekâleti 183
 Pour le Mérite Nişanı 34, 234
 Pozantı 43, 44, 189, 313, 314, 371, 372; –Halep yolu 43, 371; –hattı 315; –Tarsus (Onarım) 318; –Tarsus şosesi 313; –Tarsus yolu 189, 313, 314
 Prens Lütfullah Bey, Bkz. Lütfullah Bey, Prens
 Prens Sabahaddin Bey, Bkz. Sabahaddin Bey
 Prens Said Halim Paşa, Bkz. Said Halim Paşa
 Protestan 293
R
 Raco 318
 Radoslavof (Bulgar Başvekili) 99, 100
 Rafiziler 346
 Ramazan (İstanbul Muhafızı Cemal Bey'in hizmetçisi) 81
 Ramazanoğulları 345
 Rauf Bey 25, 137, 143, 152
 Razlık 99
 Re'fet Bey, Kurmay Miralay 239, 243
 Refik el-Azm (Islahiyûn ileri gelenlerinden) 265, 273
 Reichstag 170
 Reji 91, 92, 132; –Genel Müdürü 71, 91; –imtiyaz süresi 91; –paketleri 60
 Remle 219, 220, 319; –İstasyonu 319
 Rémond, George (*Illustration*'un savaş muhabiri) 108, 109, 155
 Remzi Bey (Haliç Komodoru) 135
 Re's-i Baalbek (Baalbek-Humus) 258
 Re'sülhınzır 376
 Reşadiye; –Dretnotu 129, 141; –Zırhlısı 25, 27, 137
 Reşid Bey (Dahiliye Nâzırı) 15, 16, 53, 55, 69

- Reşid Bey, Çerkes Yüzbaşı 95
 Reşid Paşa Vapuru 135, 137
 Reşid Receb Efendi 252
 Reşid Rıza, Trablusşamlı Şeyh 20, 102, 251, 273
 Revale aşireti 275
 Rıza es-Sulh Bey (Eski Beyrut Mebusu) 267, 268
 Rıza Nur Bey, Dr. (Sinop Mebusu) 15, 56, 59, 60
 Rızkullah 296
 Richon le Sion (Yafa'da Yahudi Ziraat Mektebi) 317
 Rifat Bey (Maliye Nâzırı) 91
 Riga 234
 Riyak 193, 195, 317; —Beyrut şosesi 318; —Halep hattı 120
 Robçoz Kazası 99
 Rodos 122
 Roma 39, 320
 Romani 216, 217; —kuyuları 216
 Romanya; —cephesi 226; —Hükümeti 331
 Romanyalılar 18, 90, 101, 226
 Romen 42, 332
 Rum/Rumlar 23, 24, 41, 63, 117, 118, 119, 146, 330, 333, 336, 341, 345; —ahali 119; —bağımsızlığı 333; —eşkıyası 63; —isyanı 336; —Katolik 293; —Katolik Kilisesi 292; —Makedonyası 341; —Patriği 378; —Patrikhânesi 41, 330; —unsuru 118; —vesayeti 368
 Rumeli 41, 42, 94, 329, 331, 332, 335, 339
 Rumelihisarı 322
 Rumluk akımı 255
 Rus/Ruslar 18, 22, 29, 38, 40, 42, 45, 46, 47, 94, 113, 114, 115, 140, 148, 172, 173, 174, 181, 182, 225, 227, 228, 260, 269, 299, 331, 333, 334, 335, 338, 353, 364, 368, 369, 374, 375; —basını 114; —baştercümanı 146; —boyunduruğu 337, 343; —Çarı 42, 334, 336, 337; —delegesi 364; —diplomatları 16, 62, 332; —donanması 28, 180, 181, 182; —elçisi/elçileri 114, 172, 354; —emelleri 173, 364; —entrikası/entrikaları 54, 364; —gemileri 173; —ihtilâl kitapları 331; —ihtilâli hükümeti 332; —İhtilâli 331; —istilâsı 375; —konsolosları 352; —konsoloslukları 337; —köylüsü 331; —kuvvetleri 178; —limanları 28, 180, 182; —nüfuzu 147; —Ordusu/orduları 177, 225, 226; —politikası 352; —savaş gemileri 181; —sınırı 166; —siyaseti 42, 334, 337, 353, 370; —tehlikesi 337; —teşebbüsü/teşebbüsleri 364, 369; —ticaret gemileri 181
 Rusya 22, 27, 28, 38, 39, 40, 46, 47, 111, 113, 114, 135, 146, 147, 148, 153, 154, 155, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 173, 174, 175, 178, 181, 182, 225, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 352, 353, 354, 355, 364, 368, 369, 370, 371, 378; —Büyükelçiliği (İstanbul) 355; —Büyükelçiliği Baştercümanı 10, 165; —Büyükelçiliği Maslahatgüzârı 365; —büyükelçisi 368, 369; —Çarı 29; —Dışişleri bakamı 39, 352, 354, 368; —Dışişleri Bakanlığı 354; —elçisi 146; —Ermenileri 42, 334; —himayesi 363; —Hükümeti 28, 111, 182, 370; —siyaseti 40, 329; —temsilcisi 368
 Ruşen Bey, Albay (Kudüs Menzil Müfettişi) 315, 325
 Rüstem Paşa, Mirliva (Bahriye Nezâreti Müsteşarı) 131, 132
 Rüşümât İdaresi 132
 Rüşdü Bey eş-Şem'a (Şam Mebusu) 246

S

- Sabahaddin Bey, 16, 18, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 85, 338, 341, 342
 Sabih Bey (Tramvay Kumpanyası Tercümanı) 85, 86

- Sabit, Bkz. Eyüp Sabit, Dr.
 Sabri, Hoca (Hürriyet ve İtilâf Fırkası ileri gelenlerinden) 68
 Sadâret/Sadriazamlık 18, 51, 53, 76, 83, 85, 86, 87, 288; —başyaveri odası 53; —Dairesi 53, 78, 125; —Kaymakamlığı 18, 83, 85, 86, 87; —Odası 76; —tezkeresi 90
 Sadullah Bey, Binbaşı (Genel Karargâh 3. Şubesi görevlisi) 80
 Sahmanatruytun (Ermeniler'in 1863 tarihli iç nizamları) 363
 Said Halim Paşa, Prens (Sadriazam, Hariciye Nâzırı) 18, 23, 47, 82, 83, 87, 91, 98, 117, 124, 125, 126, 130, 148, 165, 168, 169, 181, 182, 364, 365; —kabinesi 23, 117
 Said Şükrü Efendi 269
 Said, Emir (Emir Ali Paşa'nın oğlu) 261
 Saint Germain Antlaşması 331
 Sakız 100
 Salih Paşa, Damad 16, 69, 70, 71, 72, 73, 83, 87, 88, 89, 90
 Salih Paşa, Damad (Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensubu) 16, 69, 70, 71, 72, 73, 83, 87, 88, 89, 90
 Salt 314
Saltanat-ı Osmanîye'nin Akbeti (Mandelstam) 260
 Salz, Prof. (Heidelberg Üniversitesi Hocası) 326
 Sami Bey (İzmirli Eşref Bey'in kardeşi) 46
 Samsun; —Limanı 147; —Merkez Liman Riyâseti 132; —Sivas şimendiferi 121
 Samuel Efendi (Polis Merkezi Memuru) 84
 Sandaniski (Bulgar ihtilâl cemiyeti) 314
 Saraybosna cinayeti 151, 154
 Sarayburnu 61, 211
 Saray-ı Hümâyûn 23, 115
 Sarıkamış taarruzu 228
 Sarrou, Fransalı Binbaşı 84, 114
 Satvet Lütfi Bey, Boşnak (Prens Sabahaddin'in özel sekreteri) 16, 63, 64, 65
 Savof, General (Bulgar Delegasyonu Başkanı) 19, 97, 98, 99
 Sayda 267, 268, 271, 298
 Sazanof (Rusya Dışişleri Bakanı) 39, 354, 368
 Schummacher, Mühendis (Hayfa Alman Kolonisi halkından) 327
 Sebastiya 120, 318; —İstasyonu 319
 Sefer Kuvvetleri 31, 33, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 217, 222
 Seferî Kuvvet Kumandanlığı 216
 Sekizinci Kolordu Erkân-ı Harbiye Riyâseti 185
 Selahaddin Efendi, Yüzbaşı (Cemal Paşa'nın yâveri) 189
 Selahaddin-i Eyyubî 241; —i Eyyubî Medresesi Külliyesi (Kudüs) 324
 Selanik 100, 337, 341, 343; —Başkonso-losluğu 188; —Hukuk Fakültesi 179; —Limanı 99
 Selim el-Atriş (Yahya el-Atriş'in oğlu, Dürzi Reisi) 263
 Selman-ı Pak Müdafaası 175
 Seniha Sultanefendi 65
 Seraskerlik 13
 Serçe Çayırılığı (Şam) 322
 Serdar Sıtkı, Erzurumlu 63
 Seyr-i Sefâin İdaresi 83
 Seyyid Taha 370
 Sırbistan 165, 351
 Sırp/Sırlar 18, 23, 42, 90, 117, 332, 338; —mezâlimi 118; —zulmü 23, 118
 Sırpılı 29
 Siirt 355
 Sina 216; —cephesi 216, 230, 285, 315; —Çölü 32, 33, 195, 196, 199, 213, 214, 222, 258, 277, 314, 315, 317; —sınırı 33, 217; —Yarımadası 214

Sinop 17, 56, 83
 Sirkeci 60
 Sis Kasabası (Kozan Sancağı) 346
 Sisam 341
 Sivas 166, 228, 346, 355, 363, 365, 367, 375; –şimendiferi 121
 Sivastopol Limanı 28, 181, 182
 Siyasî Adem-i Merkezîyet 338, 339
 Siyonistler 308
 Siyonistlik 308
 Slovenler 338
 Sofulu (Edirne) 93
 Sofya 99; –Büyükelçiliği 99
 Sosyalist gazeteler 118
 Sosyalistler 153
 Souchon Paşa (Alman Amiralî, Osmanlı Donanması Birinci Kumandanı) 170, 171, 180, 181
 Stilller, Mülâzım (Telgraf Subayı) 223
 Sultan Osman Dretnotu 129, 141, 142, 143, 152, 166, 170
 Sultan Osman Zırhlısı 25, 26, 27, 137
 Sultanhamam 60
 Sur 267, 268, 271, 298
 Suriye 20, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 43, 44, 102, 103, 105, 120, 161, 162, 185, 186, 187, 188, 191, 192, 193, 195, 198, 199, 205, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 222, 225, 226, 228, 229, 232, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 251, 252, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 266, 267, 270, 274, 275, 276, 277, 278, 282, 288, 289, 292, 293, 295, 296, 297, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 309, 310, 311, 313, 314, 317, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 338, 339, 340, 351, 353, 371, 373, 376; –Arapları 35, 244, 246, 247, 249; –basımı 20, 102; –cephesi 225; –Fransa konsolosu 294; –genel müfettişi 104; –halkı 260, 266; –Hıristiyanları 258, 259, 260, 293, 294, 295, 296, 310; –ıslahatı 352; –İslahiyûn ileri gelenleri 265; –ileri gelenleri 292; –konsolosu 294; –limanları 121; –memuriyeti 193; –Merkez Komitesi 298; –mülkî makamları 236; –Müslümanları 261; –Ordusu 270; –politikası 188, 277; –sahilleri 132, 266; –sanat erbabı 323; –toprakları 271; –Valiliği 302; –Valisi 238, 245, 246, 258, 262, 303, 306, 307, 315; –Vilâyeti 44, 258, 303, 373, 301, 302, 303; –Vilâyeti İdare Meclisi 302; –ve Batı Arabistan Orduları Umum Kumandanı 236
 Suriye Meselesi 247
 Suriye Meselesinin Hakikati 282, 292
 Suriye Siyasî Nizamnâmesi 296
 Suriyeli/Suriyeliler 101, 209, 211, 248, 260; –Hıristiyanlar 248; –İslahatçılar Komitesi 293; –İttihad-ı İslâm taraftarları 249; –Müslümanlar 248
 Süleyman Askerî Bey (Teşkilat-ı Mahsusa'nın Batı Trakya sorumlusu) 19, 95, 96, 257
 Süleyman Şevket Bey, Kaymakam (Hat Komiseri) 287
 Süleyman-ı Elbistanî Efendi (Ziraat ve Ticaret Nâzırı) 182
 Süleymaniye 103
 Süveyş 30, 201, 202, 210; –Kanalı 185, 213

Ş
 Şahrikyan Efendi 341
 Şakir Paşa, Müşir (Hürriyet ve İtilâf Fırkası ileri gelenlerinden) 18, 68, 85, 86
 Şam (Suriye) 20, 21, 30, 32, 35, 36, 37, 38, 68, 102, 106, 108, 120, 185, 186, 192, 193, 195, 196, 198, 199, 211, 213, 217, 222, 227, 230, 232, 236, 238, 239, 242, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 257, 261, 262, 264, 265, 271, 275, 277, 280, 284, 285, 287, 290, 292, 298, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 310,

314, 315, 317, 318, 319, 322, 323; –Belediyesi 303; –Der'a-Hayfa şimendiferi 314; –Fransız Konsolosluğu 246, 252, 263, 276, 292; –Fransız konsolosu 250, 253; –Hama Tahdidâtı Şirketi 120; –iç kalesi 322; –konsolosu 247; –mebusu 246, 283; –Medine şimendiferleri 120; –merkez sancağı 307; –müftüsü 264; –ordusu 106; –Rum Ortodoks patriği 310; –Sancağı 305; –şosesi 317; –uleması 264, 285
 Şamlı Hanım Camii (Devâvîn Caddesi) 270
 Şark Meselesi 269
 Şarköy taarruzu 18, 90
 Şefik el-Müeyyed Bey (Eski Şam Mebusu) 252, 246, 290
 Şer'iyye mahkemeleri 360
 Şeria; –Nehri 236; –Vadisi 317, 325
 Şeriat dili 281
 Şerif Ali Paşa, Bkz. Ali Paşa, Şerif
 Şerif Hüseyin, Bkz. Hüseyin Paşa, Şerif
 Şerif Paşa Sarayı (Devâvîn Caddesi) 270
 Şerifzâdeler 287
 Şevki (Bahriye eski Yüzbaşısı) 69
 Şeyhül-Mübarek, Bkz. Mübarek es-Sabah
 Şişli 98, 158
 Şura-yı Devlet 79, 104
 Şükrü Bey (Maarif Nâzırı, Posta ve Telgraf Nâzırı Vekili) 160, 182, 183
 Şükrü el-Aselî Bey 20, 102, 246, 290
 Şükrü Gânim (Suriye Merkez Komitesi Reisi) 298

T
 Taberiye 314, 315, 318; –Gölü 325
 Tahir Bey (Donanma Kumandanı) 134, 135
 Tahir Hayreddin Bey (Salih Paşa'nın biraderi) 90
 Tahir, Emir 252
 Tahsin Bey (Suriye Valisi) 238, 306
 Taksim 100; –Bahçesi 354
 Taktik 43, 373
 Talat Bey/Paşa (Dahiliye Nâzırı, İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Sekreteri, Maliye Nâzırı Vekili) 16, 19, 38, 45, 47, 51, 53, 55, 64, 65, 66, 69, 90, 91, 92, 97, 98, 103, 104, 119, 125, 130, 157, 158, 160, 165, 168, 170, 179, 182, 183, 211, 290, 304, 341
 Talib, Seyyid (Eski Basra Mebusu) 252
 Tanail Ziraat Mektebi (Bekaa Vadisi) 324
 Tanin 105
 Tarabya 28, 87, 169, 171, 172, 179
 Tarrad, Pierre, Avukat (Suriyeli İslahatçılar Komitesi ileri gelenlerinden) 293, 296
 Tarsus 43, 189, 313, 314, 318, 348, 350, 372
 Tasvir-i Efkâr 125
 Taşnaksaganlar 377
 Taşnaksüyun/Taşnaksüyunlar 337; –Cemiyeti 342, 343; –Komitesi 337, 342; –liderleri 337, 343, 369, 371; –murahhası/murahhasları 347; –Reforme şubesi 346
 Tatar/Tatarlar 106
 Tebis (Suriye) 325
 Tebük 37, 278
 Tehcir 43, 44, 47, 371, 372, 373, 374
 Tekâüd Nizamnâmesi 133
 Tekel 38, 121
 Tellüşseria 217, 219, 220, 221, 222, 223, 238, 319
 Temettu vergisi 121
 Temps 270, 271, 284
 Temyiz Mahkemesi 104
 Teodosya Limanı 181
 Tercümanlar Komisyonu 354
 Tersane Meydanı 134
 Teşkilât-ı Mahsusa 18, 19, 94, 95, 195, 257
 Teşrifat Umum Müdürlüğü 116
 Tefvik Bey (Bahriye Muhasebe Müdürü, Ordu Maliye Müşaviri) 304

Tevfik el-Bâsit Bey 290
 Tevfik Paşa (Londra Büyükelçisi) 364
 Tevsî-i Me'zuniyet 338
 Tifo hastalığı 326
 Topal Tevfik 82
 Tophane 105, 133; –açıkları 133; –Kış-
 lası 105
 Toprakkale 189, 212; –İstasyonu 189
 Toros 266; –dağları 320
 Toulon 26, 152
 Trablusgarp 9, 10, 107, 122, 146; –Sa-
 vaşı 122
 Trablusşam 121, 193, 212, 298
 Trabzon 147, 225, 365, 375; –Limanı 147
 Trakya 18, 19, 94, 95, 96, 97, 99, 100,
 101, 340; –Geçici Hükümeti 95; –Ge-
 çici İslâm Hükümeti 18, 19; –Hükü-
 meti 18; –İcra Kuvvetleri komutanları
 96; –Müslümanları 19, 295
 Tramvay Kumpanyası 85
 Truschowski, Yüzbaşı Şövalye (Avusturya
 bataryaları kumandanı) 222
 Tueni, Michel (Beyrut Konsolosluk Ter-
 cümanı) 293, 296
 Tul-i Kerem 239, 243
 Tunus 88, 253; –Fransız Genel Maslahatgüzarlığı
 253; –Hükümeti 253
 Tunuslu/Tunuslular 90
 Tunuslu Hayreddin Paşazâde Salih Paşa,
 Bkz. Salih Paşa, Damad
 Tunuslu Hayreddinzâdeler 90
 Turancılık 36, 245
 Turanî 256
 Turgut; –Gemisi 137, 142; –Zırhlısı 137, 142
 Türük-ı Umumiye Şirketi 126, 191
Turunçu Kitap 352, 365, 368
 Tuşef (Bulgar Büyükelçisi) 19, 94, 96,
 97, 98, 99, 100
 Türk/Türkler 19, 23, 30, 36, 40, 41, 42,
 55, 93, 94, 97, 101, 105, 106, 107, 116,
 117, 118, 119, 122, 148, 150, 201, 214,
 245, 251, 255, 269, 291, 294, 297, 299,
 311, 329, 330, 331, 334, 335, 336, 339,
 340, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349,
 350, 351, 369, 374, 375, 376, 377, 378; –
 ailesi 355; –aleyhtarı 102; –askeri 157,
 216, 224, 225, 243; –Asyası meselesi 248;
 –Avrupası 248; –birliği/birlikleri 211,
 265, 285; –borçlanması 110; –boyundu-
 ruğu 347, 368; –Bulgar ittifakı 94, 95,
 99; –Bulgar sınırı 99; –çevreleri 349;
 –derebeyleri 345; –donanması 148; –
 dostu 88; –düşmanı/düşmanları 163,
 335; –egemenliği 337; –Ermenileri 335,
 336, 368, 377; –gazetecileri 188; –genç-
 leri 188; –gençliği 255, 339; –halkı 42,
 334, 345; –Hükümeti 294, 295, 331; –
 idaresi 294, 295; –ihtilâl komiteleri 337;
 –ihtilâlcileri 336, 337; –İngiliz dostluğu
 148; –İngiliz nüfuz alanları 147; –istib-
 dadı 332; –kadınları 61; –kadınlığı 323;
 –kitleleri 345; –komiteleri 337; –komu-
 tanlar 243; –kuvveti/kuvvetleri 214, 224;
 –makineli tüfek bölüğü 219; –milleti 54,
 256; –milliyetperverleri 336; –muhacir-
 ler 375; –mürettebatı 136; –Ocağı 340;
 –ordusu 157, 297; –politikacıları 294;
 –Rus İtilâfnâmesi 365; –sadası 340; –
 Saltanatı 297; –siyaseti 339; –siyasî ce-
 miyetleri 346; –subayları 107, 123, –
 unsuru 20, 102, 118, 339, 340; –vatanı
 317; –watanseverleri 155
 Türkçe 41, 99, 190, 279, 329, 340, 362, 366
 Türkçü 340
 Türkiye 10, 11, 27, 28, 39, 46, 47, 91, 97,
 107, 109, 118, 123, 124, 145, 147, 148,
 154, 157, 161, 162, 163, 164, 167, 170,
 173, 174, 252, 263, 293, 294, 295, 318,
 331, 332, 335, 341, 347, 353, 354, 368,
 376, 377; –Ermenileri 377; –üniversi-
 teleri 179
 Türkleştirilmek 247

Türkleştirmek 250, 340
 Türklük 336; –akımı 255
 Tütün 15, 60, 61; –kaçakçıları 60, 61
 Tyrell, Binbaşı (İngiltere Büyükelçiliği
 Askerî Ataşesi) 55, 65, 69, 72, 148

U

Umumî Harp 62, 100, 109, 118, 132, 134,
 157, 164, 166, 173, 174, 177, 196, 243,
 246, 254, 260, 261, 263, 297, 299, 310,
 324, 370, 371, 376
 Union Française Salonu (Beyoğlu) 150
 Urban 305
 Urfa 32, 191, 212, 376
 Ustruma karasuyu 99, 100
 Uşi Antlaşması 122

Ü

Üçlü İtilâf 22, 114, 154
 Üçlü İttifak; 27, 159, 162, 164; –Devlet-
 leri 164, 269
 Üçüncü Ordu 13
 Ümraniye Kazası (Adana Vilayeti) 189
 Üsküdar 14, 82, 178, 183; –Mutasarrıf-
 lığı 14, 344
 Üsküp ve Havalisi Komutanlığı 106

V

Vadi-i el-Ariş 196, 197
 Vahidüddin Efendi, Veliahd 240
 Van 355, 363, 365, 367, 375, 377
 Vâsıf Bey/Paşa (Bahriye Nezâreti Müste-
 şarı) 25, 135, 136, 137, 152
 Vehib Bey/Paşa, Miralay (Hicaz Valisi)
 198, 200, 201, 210
 Veled Çelebi Efendi 187, 188
 Venizelos 111, 118, 119
 Verdun felâketi 34, 235
 Victor Hugo 336
 Vilbuşeviç (Yahudi mühendisi) 322

Vincent Caillard (Armstrong-Vickers İn-
 saat Şirketleri İdare Meclisi Üyesi) 138
 Viviani (Fransa Dışişleri Bakanı) 152, 161
 Viyana 34, 56, 58, 235
 Vodina 99

W

Waldburg, Kont (Almanya Büyükelçiliği
 Müsteşarı) 234
 Wangenheim, Baron (Alman Büyükelçisi)
 116, 157, 159, 169, 179, 364
 Weyl (Reji Genel Müdürü) 71, 72, 91
 Wiegand, Prof. (Berlin Âsar-ı Atika Mü-
 zesi Müdürü, Dördüncü Ordu Âsar-ı
 Atika Müşaviri) 325, 326
 Wilhelmshaven 34, 234
 Wilson (Amerika Cumhurbaşkanı) 308,
 312, 331, 333
 Wylie, Doughty, İngiliz Binbaşı 350

Y

Yabancı entrikaları 263
 Yafa 120, 121, 212, 223, 236, 238, 308,
 311, 318, 320, 324; –şosesi 317
 Yahudi/Yahudiler 260; –hükümeti 298; –
 mühendisi 322; –tarım memurları 317;
 –yetimhaneleri (Kudüs) 309; –Ziraat
 Mektebi, Bkz. Richon le Sion
 Yahya el-Atriş (Dürzi Reisi) 246, 263
 Yahya Mecidüddin, İmam Seyyid 257
 Yakındoğu Hıristiyanları 368
 Yanya Kalesi 18
 Yavuz, Bkz. Goeben
 Yedi Nahiye (Nevâhî-i Seb'a) meselesi 147
 Yedinci Ordu 227, 234, 236; –Ordu
 Karargâhı 233; –Ordu Komutanı 34;
 –Ordu Kumandanı 237
 Yemen 107, 120, 254, 257, 286, 366; –şi-
 mendifer hattı 121; –Vali ve Kumand-
 anlığı 86
 Yeniçeriler 332

- Yeniköy 91, 158, 165, 354; –Komisyonu 146
Yenişehir Gölü 126
Yirka (Kudüs) 321
Yıldırım fırkaları 232
Yıldırım; –Grubu 227, 230, 233, 235, 236;
–Grubu Kumandanı 233, 236; –Grubu
Kumandanlığı 227, 239, 242, 243; –kuv-
vetleri 231; –Orduları Grubu 35; –Or-
duları Grubu Kumandanı 35, 230, 236,
244; –Ordusu 231
Yugoslavya Hükümeti 331
Yunan; –adaları 341; –denizaltısı 143;
–donanması 54, 112, 141, 142, 143; –
dretnotu 142; –Hükümeti 23, 118; –
mezâlîmi 118; –Ordusu 112; –parası 74;
–sınırı 105; –suları 143; –zulmü 23, 118
Yunanistan 119, 143, 154, 338, 341, 351;
–Makedonyası 23, 118
Yunanlı/Yunanlılar 18, 23, 24, 27, 90, 100,
111, 117, 118, 119, 122, 130, 142, 145,
153, 154, 173, 338, 341
Yunus Nadi Bey (*Tasvir-i Efkâr* Gazetesi
Başyazarı) 125

Z

- Zahle (Cebel-i Lübnan) 200, 250, 318
Zarzeski (Yazar) 331
Zaven Efendi (İstanbul Patriği) 377, 378
Zeebrügge (Almanya) 34, 235
Zeine, Bkz. Halil Zeine
Zeki Bey, Kurmay Binbaşı 343
Zeki Paşa, Ferik (Dördüncü Ordu Ku-
mandanı) 185
Zeytun 32, 42, 212, 334, 376
Zincirlikuyu 158
Ziraat Nezâreti 90, 183
Zürcher, İsviçreli Prof. (Dördüncü Ordu
Kumandanlığı İnşaat Başmüdüğü) 320,
321, 322, 323, 326
Zürih 320

Hatırât

(1913-1922)

Cemal Paşa

Yakın tarihimiz birçok acıklı olay, elem ve duygu yüklü anılarla doludur. Geriye dönüp şöyle bir göz atıldığında, tarih sahnesinde rol oynamış birçok önemli siyasetçi, devlet adamı, yazar ve sanatçının hatıralarını kaleme aldıkları görülür. İttihat ve Terakki'nin önde gelen üç liderinden biri olan Cemal Paşa tarafından yazılan anılar da bu türdendir. Mahmut Şevket Paşa Suikastı, Trablusgarp Savaşları, Balkan felâketi, I. Dünya Savaşı'na giriş, Kanal Harekâtı, Şerif Hüseyin İsyanı ve Ermeni olayları gibi son dönemi ilgilendiren bir dizi alt başlık, bu anıların alanı içindedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin askerî kanadı içerisinde ikinci adam rolünde yer alan Cemal Paşa, **Hatırât**'ına İstanbul Muhafızlığı'na getirildiği tarihten itibaren başlamıştır.

Genel olarak **Hatırât**'ında Paşa'nın, kendisini temize çıkarma, aklama ve aleyhinde yapılan iddia ve iftiralara cevap verme endişesinin hâkim olduğu görülmektedir. Onun cevap verdiği söz konusu iddia ve iftiraların sahiplerinden bazıları, Amerika Büyükelçisi Morgenthau ile Rusya Büyükelçiliği Baştercümanı Mandelstam'dır. Bu iki şahsın, Ermenilerle ilgili olarak yaptıkları yanlış, taraflı ve gerçek dışı açıklama ve yazıları Cemal Paşa tarafından tek tek izah edilerek çürütülmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan Paşa'nın özellikle tenkit edildiği konuların başında Arap ihtilâlcilerine karşı aldığı sert tedbirler, Osmanlı Hükümeti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinde oynadığı rol ve Ermenilerle alâkalı meseleler gelmektedir. Eserde bu konulara da açıklık getirilmektedir.

Cemal Paşa'nın **Hatırât**'ı özellikle 1913-1917 yılları arasındaki siyasî, sosyal ve askerî gelişmelere ait önemli bir kaynaktır.

